

Hüccetü'l-İslâm, Zeynü'd-Dîn, Müceddid-i Kebîr,
Âlîm-i Rabbânî, Mürşid-i Kâmil, Hâdim-i
Şeriat-ı Mutahhara, Ehl-i Sünnetin Gözbebeği

İmâm Ebû Hâmid Muhammed

el - GAZALÎ

(Rahmetullahi aleyh)

إحياء علوم الدين

İHYÂU 'ULÛMÎ'D-DÎN

TERCÜMESİ

(BİRİNCİ CİLD)

(Müellifin mukaddimesi ve on «Kitâb»dan müteşekkildir)

www.ihya.org

ASLINA SÂDİK kâhınarak — çıkartma ve ilâve yapılmaksızın —
hâzırlanan bu İhyâu 'Ulûmî'd-Dîn Tercümesi, eserin ARAPÇA
ASLI GİBİ dört cilt hâlinde neşr edilmektedir.

Tercüme eden :

Ahmed SERDAROĞLU

Diyânet İşleri Reisliği Müfettişlerinden

İSTEME ADRESİ:

HUZUR

YAYIN-DAĞITIM

FARUK SAĞLAM

Çatalçeşme Sok. Yücer Han.
No:46 / Kat: 2 Cağaloğlu-İST.

Tel: 513 50 57

BEDİR YAYINEVİ

P.K. 1060 - İstanbul

www.ihya.org

Web Sitesi Sunar

www.yakup.info & www.hanci.org

İhyâu 'Ulûmi'd - Dîn (Cilt : 1)

Rub'u'l - İbâdât

BEŞİNCİ KİTÂB :

KİTÂBU ESRÂRİ'Z - ZEKÂT

(ZEKÂTIN SİRLARI)

(DÖRT BÂBDAN MÜTEŞEKKİLDİR)

1 inci BÂB : ZEKÂTIN NEVİLERİ VE FARZ OLMASININ SEBEPLERİNE DÂİRDİR.

2 nci BÂB : ZEKÂTIN ZÂHİRİ VE BÂTİNİ ÂDÂB VE ŞARTLARINA DÂİRDİR.

3 üncü BÂB : ZEKÂTİ ALMANIN ÂDÂBİ VE BUNU KABZ ETMENİN ŞARTLARINA DÂİRDİR.

4 üncü BÂB : NÂFİLE SADAKALAR VE BUNLARIN FAZİLETLERİNE DÂİRDİR.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

KİTÂBU ESRÂRİ'Z - ZEKÂT

ZEKÂT'IN ESRARI KİTÂBI

Hamd, bolluk ve darlığı veren (676), öldüren ve diriltten, güldüren ve ağlatan, var ve yok eden, fakir ve zengin eden, men'edip ita eden, Allahu Teâlâ'ya mahsustur.

O ki, her canlıyı (rahme atılan) nutfeden yarattı. Kendisi bütün yaratıklardan müstağni olmak vasfıyla tekleştı. Bir imtihan olmak üzere kullarının bâzılarına kendi fazlından öyle bolluk ve genişlik verdi. Kazanamıyan kimseleri de onlara muhtâç etti. Sonra da zekât vermeyi dinin esaslarından kabul etti. Zekâtı verenler, O'nun fazlıyla ve O'nun bahşettiği zenginlikten verdiklerini (çünkü malın hakiki sâhibi odur) de beyan etti.

Salât, hidayetin güneşi, yaratıkların efendisi olan Muhammed Mustafa'ya, ilm ü takva ile mevsuf olan âl ve eshabı üzerine olsun.

Bundan sonra bilmiş ol ki; Allahu Teâlâ zekâtı da İslâmın esaslarından kabul ederek müteaddit âyetlerde İslâmın en büyük alâmetlerinden olan namaz ile beraber zikretmiştir ve :

«وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ»

«Namâzı ikame edin ve zekâtı verin.» (2-Bakara: 110) buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz de :

«بُنِيَ الْإِسْلَامُ عَلَى خَمْسٍ : شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ»

«İslâm [dini] beş [esas] üzerine kurulmuştur. Şahadet kelimesi, namâzı ikame etmek ve zekât vermek...» (677) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ zekâtını tamamen vermeyenler hakkında şiddetli veid olarak :

«وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يَنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ
فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ»

«Onlar ki altın ve gümüşü kenz edip [istif edip saklarlar] Allah uğrunda infâk etmez [zekâtlarını vermez]ler, işte onları elem verici azâb ile müjdele.» (9 - Tevbe: 34) buyurmuştur.

Ahnef bin Kays diyor ki, ben Kureysden bir kaç şahıs ile bir arada bulunuyordum. Ebû Zer gelerek: "Paralarını hazine edip zekâtlarını vermeyenlerin arkalarından vurulup yanlarından çıkacak, enselerinden itilip alımlarından çıkacak olan kızgın demir ile onları müjdele" demiştir. Bir rivâyette bu kızgın demir başından sokulup iki omuzu arasından ve iki omuzu arasından sokulup memesi ucundan titreyerek çıkacaktır. Ebû Zer devam ederek diyor ki: Oradan Resûlullah'ın yanına gittim. O da Kâbe'nin gölgesinde oturuyordu. Beni gördüğü vakit :

«هُمْ الْأَخْسَرُونَ وَرَبُّ الْكَعْبَةِ» فقلت ومن هم؟ قال: «أَلَا كَثُرُونَ
أَمْوَالًا إِلَّا مَنْ قَالَ هَكَذَا وَهَكَذَا مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ وَعَنْ
يَمِينِهِ وَعَنْ شِمَالِهِ وَقِيلَ: مَا هُمْ؟ مَا مِنْ صَاحِبِ إِبِلٍ وَلَا بَقَرٍ وَلَا
غَنَمٍ لَا يُؤَدِّي زَكَاتَهَا إِلَّا جَاءَتْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْظَمَ مَا كَانَتْ
وَأَسْمُهُ تَنْطَحُّ بِقُرُونِهَا وَتَنْطَوُّ بِأَظْلَافِهَا كُلَّمَا نَفَدَتْ أُخْرَاهَا
عَادَتْ عَلَيْهِ أَوْلَاهَا حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ»

«Kâbe'nin Rabbine yemin olsun. Onlar en büyük hüsrandır.»

Ebû Zer soruyor :

— Kimdir onlar yâ Resûlallah? Peygamber Efendimiz :

— Zenginler, bol mal ve servete sâhip olanlardır. Ancak önlere-den ardlarından, sağlarından, sollarından verenler müstesna. Halbuki onlar da azdır. Zekâtı verilmeyen koyun, inek ve deve gibi hayvanlar; kıyâmet gününde daba semiz ve besli olduğu hâlde sâhibini boynuzuyla sürecektir ve tırnakları ile çiğneyeceklerdir. Biri gidince diğeri gelecek ve hesap faslı bitinceye kadar bu böyle devam edecektir.» (678) buyurmuştur.

Zekâtı vermeyenler hakkındaki bu şiddetli veîdi Buhârî ile Müslim gibi en sahih hadis kitâbları müttefikan kabûl ve rivâyet ettiklerine göre, zekâtın gizli ve âşikâre şartları ile esrârını açıklamak, lüzûmsuz uzatmalardan kaçınmak sûretiyle zâhir ve bâtin mânâlarını anlatmak, dinin en mühim mes'eleleri meyânına girmiştir.

Bu da dört bâbda açıklanabilir :

Birinci Bâb : Zekâtın nevileri ve farz olmasının sebeplerine dâir-dir.

İkinci Bâb : Zekâtın zâhiri ve bâtinî âdâb ve şartlarına dâirdir.

Üçüncü Bâb : Zekâtı almanın âdâbı ve bunu kabz etmenin şartlarına dâirdir.

Dördüncü Bâb : Nâfile sadaka ve bunun faziletine dâirdir.

Baskı : Söğüt Ofset - İstanbul

BİRİNCİ BÂB

ZEKÂTIN NEVİLERİ VE FARZ OLMASININ SEBEPLERİNE DAİRDİR.

Zekât, altı şeyden verilir :

- I. Hayvanların zekâtı, deve, sığır, manda, koyun ve keçi gibi.
- II. Â'sârın zekâtı,
- III. Altun ve gümüşün zekâtı,
- IV. Ticaret malının zekâtı,
- V. Hazine ve madenlerin zekâtı,
- VI. Fıtır zekâtı.

BİRİNCİ NEV'İ

Hayvanların zekâtı (Zekâtın şartı) :

Zekât vermek, hür olan Müslümana farzdır. Büluğ şart değil, sabinin ve hattâ mecnunun malından da zekât lâzımdır. İşte bunlar (Şâfiî'ye göre) zekâtın farz olması için aranan şartlardır (679).

Hayvanın zekâtına gelince, bunun beş şartı vardır :

- 1 — Zekâtı verilecek deve, sığır, manda, koyun ve keçi gibi hayvanlardan olmaktır. Bunlardan zekât verilir.
- 2 — Salme olmak (bu kelime izâh edilecektir),
- 3 — Bir sene kalmak,
- 4 — Kâmil bir nisâb olmak,
- 5 — Tamamen onlara sâhip olmak.

(679) Hanefilere göre zekât, hür, müslim, âkil ve bâliğ olan zengine farzdır. Hürriyet, malikiyet için, İslâmiyet de, ibâdet olduğu içindir. Büluğ ile akla gelince, tekliif bunlara teveccüh eder. Sabi ile mecnuna gelince, Peygamberin hadîsi gereğince bunlardan kalem kaldırılmıştır. Kalkınca da zekâtla mükellef değildirler. Aynı zamanda zekât bir ibâdettir sabi ve mecnuna borç değildir. Mecnun akılandıktan sonra, sabi de bâliğ olduktan sonra zekât vermeye başlarlar.

Şimdi bu şartları açıklayalım.

1 — Birinci şart, deve, sığır ve koyun cinsinden olacak. Bunlara nîam denmesi bunların insânlara faydaları pek çok olduğu içindir. At, katır ve merkep gibi hayvanların zekâtı yoktur.

2 — Saim olmak, yâni hariçte yayılmak sûretiyle barınmak, eğer bâzen yedirilir ve bâzen yayılmakla geçinirse bunda zekât yoktur (680).

3 — Bir seneyi devretmek. Yâni bir sene elde bulunması lâzımdır. Çünkü Peygamber Efendimiz :

«لَا زَكَاةَ فِي مَالٍ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ»

«Seneyi dolaşmayan; yâni bir sene elinde bulunmayan malın zekâtı yoktur.» (681) buyurmuştur.

Sene içerisinde artan kısım, bu hükümden müstesnadır. O arada artan miktar baş paraya tâbidir, sene sonundaki mevcudun tamamından zekât verilir. Sene içerisinde malını satar veya hibe ederse, seneyi dolaşmamış olduğundan zekât düşer.

4 — Servete, mala tam mânâsiyle mâlik olmak. Rehine koyduğu malın da zekâtını verir. Kaybolmuş veya gasb edilmiş mallarda zekât yoktur. Ancak bütün nemasiyle eline geçiyorsa o zaman hesap ederek geçmiş senelerin de zekâtını verir. Eğer serveti ancak borcunu karşılıyorsa, ona zekât yoktur. Çünkü zenginlik, ihtiyâçtan fazla olan servet ile olur.

5 — Tam nisaba mâlik olmak.

Deve nisabı :

Beş deveye kadar zekât yoktur.

5 deveden 10 deveye kadar iki yaşına girmiş bir koyun veya üç yaşına girmiş bir keçi,

10 deveden 15 deveye kadar iki koyun,

15 deveden 20 deveye kadar üç koyun,

20 deveden 25 deveye kadar iki yaşına girmiş dişi deve, kenaisinde yoksa, üç yaşında erkek deve,

25 deveden 36 deveye kadar 3 yaşında bir erkek deve,

36 deveden 46 deveye kadar 4 yaşında bir deve,

(680) Hanefilere göre altı aydan fazla mer'ada barınan malların zekâtı var, altı aydan fazla içeride barınıyorsa ona zekât yoktur.

(681) Ebû Dâvûd, Ali'den.

46 deveden 61 deveye kadar beş yaşında bir dişi deve,
 61 deveden 76 deveye kadar beş yaşında bir deve,
 76 deveden 91 deveye kadar üçer yaşında iki dişi deve,
 91 deveden 121 deveye kadar dört yaşında iki dişi deve,
 121 deveden 130 deveye kadar üçer yaşında üç dişi deve.

Develer 130'u bulduktan sonra hesap kat'ileşiyor. Bundan sonra her kırk deve üç yaşında bir dişi deve, her elli deve dört yaşında bir dişi deve hesabıyla verilir.

Sığırmın zekâtı :

29 sığırdan zekât yoktur. 30 olunca zekât vardır.

30 (dahil) sığırdan 40 (hariç) sığıra kadar iki yaşına girmiş dana, 40'dan 60'a kadar üç yaşında bir dana,

60'da ikişer yaşlı iki dana verilir. Burada hesap kat'ileşir ve bundan sonra her 40 da bir, üç yaşına girmiş inek, 30 da bir, iki yaşına girmiş bir dana verilir.

Koyun (ve keçinin) zekâtı :

Kırka çıkıncaya kadar koyun ve keçide zekât yoktur.

40 (dahil) 'dan 121 (hariç)'e kadar bir iki yaşında koyun veya üç yaşında bir keçi verilir,

121 (dahil)'den 201 (hariç)'e kadar asgari aynı yaşta iki koyun, 201 (dahil)'den 400 (hariç)'e kadar üç koyun,

400 koyunda dört koyun verilir ve burada zekât kararlaştır, bundan sonra her yüzde bir koyun, yani beş yüzde beş, altı yüzde altı, koyun verilir. (Hanefilere göre, yaş bakımından koyun ve keçinin farkı yoktur. Tamamen keçisi varsa keçiden, tamamen koyunu varsa koyundan zekâtını verir, malı karışık ise isterse keçiden isterse koyundan verir, fark etmez).

Ortakların zekâtı, tek kişinin zekâtı gibidir.

Ortaklardan biri "zimmi" (gayri müslim), veya «Mükâteb» (para ile azat olacak köle) olmazsa, koyunlar bir arada sağılır bir arada yayılır, bir arada yatıp kalkar ve herkesin hissesi belli olmayacak şekilde ortak olur, iki kişinin bu şekilde 40 koyunu bulunursa, yine ortaklaşa bir koyun zekât verirler. Hattâ üç kişinin aynı şekilde yüz yirmi koyunu olsa üç koyun zekât verirler. Amma ortaklar zimmi olursa o zaman birinin müslüman olanın hissesi 40 koyuna balığ olursa bir koyun zekât verir, olmuyorsa vermez. (Hanefilere göre ortaklık, her ne şekilde olursa olsun, her birinin hissesi kırka balığ olmadan hiç birine zekât düşmez. Amma üç müslüman ortak olur ve her birinin kırkar koyundur. yüz yirmi koyunları olursa, her biri ayrı ayrı birer koyun zekât verirler. Halbuki bir kişinin olsalar bir koyun verecekti).

Kendisinde yok ise, vereceği dört yaşlı deve yerine üç, üç yaşlı yerine de iki yaşlı veya dört yaşlı yerine doğrudan iki yaşlı verebilir, maksu iki yaşlıdan aşağı inmez. Fakat yaş farkını öder. Meselâ bir yaş küçüğünü verirse bununla iki koyun veya yirmi dirhem para, iki aene küçüğünü verirse dört koyun veya kırk dirhem para verir. Aynı bunun gibi beş yaşını geçmemek şartıyla bir üst dereceye de çıkarılır. Meselâ iki yaşlı deve verecek yerde, kendisinde yoksa üç veya dört yaşlı deve verir ve yaş farkını yukarıda belirtilen şekilde zekât tahsildarından geri alabilir.

Davarların hepsi hasta olmadıkça, bir tane sağlamı var iken, zekât olarak hasta koyun alınmaz. İyl koyunlardan iyi, düşük koyunlardan da düşük koyun olarak zekât alınır. Doğurması yakın olan veya yeni doğuranlar, koçluk vazifesi görenler ve seçkin koyunlar zekât olarak alınmaz (Yâni hükümet memurları seçip de adamı en iyi malını zekât diye tutup almazlar demektir).

İKİNCİ NEV'İ

İkinci nev'i Â'sâr zekâtı beyânındadır :

Ekilmek sûretiyle yetiştirilen, arpa, buğday, pirinç, mercimek, nohut, darı, burçak, ılg ve bakliyat gibi maddeler ile bir de kuru hurma ve kuru üzümünden â'sâr zekâtı var, diğer meyvalarda yoktur.

800 menden aşağı olan bu maddelerde de â'sâr yok, ancak sekiz yüz menn'i bulduktan sonra â'sârları yâni onda biri verilir (682).

Müşterek bostanlar toplu olarak hesap edilir, eğer sekiz yüz menn'i buluyorsa ortaklara onda bir itibariyle (80 men zekât vermek lâzım gelir), herkes hissesine göre verir (Bu da Şâfi'i mezhebine göredir.) Â'sâr'ı vermek için buğday ile arpa beraber hesaplanmaz yâni buğday veya yalnız arpadan sekiz yüz men olmak lâzımdır. Fakat çıplak arpa kılıklı arpa ile hesap edilir.

Eğer akar su veya yağmur ile sulanıyorsa verilecek zekâtı (â'sâr'ı) onda biridir. Şayet kova, dolap veya bir sucu tarafından sulanıyorsa, o zaman yirmide bir zekât verir. Eğer bir bahçe kısmen öyle ve kısmen de öyle sulanıyorsa itibar, galibe göredir.

(682) (Men) kelimesinin muhtelif izahları vardır. Ancak Müslimin "beş (vesk) ol myan hububat ve hurmada zekât yoktur" rivâyet ettiği hadiste "Beş vesk" in karşılığı olarak gösteriliyor. Bu hâle göre (390) okka = (499,3 kilo) eder. Bu miktardan aşağısına zekât yoktur. Başka şekil hesapları da vardır. Meselâ 300 sağ her sağ 1040 dirhemdir. 700 okka ki 1000 kilo demektir. Bundan fazlasının a'sârı alınır. Bu hususta fazla malûmât isteyenler Kâmil Miras'ın tercüme ettiği Tecrid-i Sarîh Tercümesinin beşinci cildine müracaat etmelidirler. Sahife 3 - 356 arası.

Zekâtın sıfatı :

Hurma, üzüm, buğday ve diğer hububat, kuruyup temizlendikten sonra zekâtı alınır, yaş hurma ve üzümünden zekât alınmaz. Ancak bir mâni' sebebiyle kemale ermeden bozulacaksa, o zaman 9 ölçek sâhibine bir ölçek â'sârına olmak üzere yaş da alınabilir. Zaruret bakımından buna cevaz verilir.

Â'sârın borç olması, meyvaların kemale ermesi, tanelerin sertleşmesiyle başlar, ödenmesi ise kuruyup temizlendikten sonradır.

ÜÇÜNCÜ NEV'İ

Üçüncü nev'i, altın ve gümüşün zekâtına dâirdir :

Mekke dirhemi ile iki yüz dirhem (683) safi gümüş bir sene bir adamda kalırsa, kırkta bir itibarıyla beş dirhemini zekât olarak verir. İsterse bir dirhem olsun artan kısmını da bu şekilde hesap eder. Yani bir dirhemden de kırkta birini verir. (İmam Ebû Yûsuf ve Muhammed de aynı fikirdedir. Yalnız İmâm-ı Âzam, beş dirhem fazla olmazsa zekâtı yok demiştir).

Altının nisabı da yirmi miskaldır (684). (Buna 20 dinar da denir, çünkü bir dinar bir miskaldır). Bu miktar bir habbe eksik olsa zekâtı yoktur. Fazlası hesaba katılır (gümüşteki nota bak) (aynı zamanda Hanefîlere göre halis altın halis gümüş olması şart değildir, fazlası altın veya gümüş olursa zekâta borçlanmıştır). Diğer madde ile karışmış altın paralar da safi altın yirmi miskali bulursa, zekâta altın ve gümüşün külçesinde ve istismali haram olan kaplarda ve erkek eyer takımlarında zekât vâcibtir. Fakat kadınların takındıkları istimali mübah olan altın ve gümüş ziynetlerinde zekât yoktur. (Hanefîlere göre altın ve gümüş nerede olursa olsun, kimde bulunursa bulunsun, ziynet olsun, süs olsun ne olursa olsun, muâyyen miktarı buldu mu zekâtı farzdır. Ancak ticaret için olmayıp süs için olan inci, elmas gibi taşlarda zekât yoktur).

Alacağın zekâtı :

Borçluların vakti müsâit ise, alacağından da zekât lâzım gelir. Ancak aldığı zekâtını vermek borç olur. Eğer alacak vadeli ise vadesi dolduktan sonra zekâtı borç olur. (Hanefîlere göre alacaklar bir kaç kısma ayrılır, her ne sûretle olursa olsun, alacaklarını aldığı zamân, geçmiş zekâtlarını tamâmen öder).

(683) İki yüz dirhem 641,46 gram eder. Tecrid-i Sarih C. 5, s. 132.

(684) Bir miskal 4,8105 grama müsavidir. Tecrid-i Sarih C. 5, s. 132.

DÖRDÜNCÜ NEV'İ

Dördüncü nev'i, ticaret malının zekâtı :

Altın ve gümüş gibi ticaret malının da zekâtı farzdır. Eğer ticaret malını para ile aldı ve elinde olan para nisab miktarı idiye, paranın nisaba ulaştığı andan itibaren sene sonunda, ticaret malına verdiği para değil de başka bir eşya idiye, ticaret malını aldıktan itibaren bir sene sonra bulunduğu belde rayicine göre malını değerlendiren ve ona göre hesap ederek kırkta bir zekâtını verir. Kendi mahsulünü ticarete koymayı niyet eden kimse, zekâtını niyet ettiği tarihten değil, malıyla ticarete başladığı tarihten hesap eder. Hattâ yedi sekiz ay yâni sene dolmadan ticaretten vaz geçse, zekât sâkıt olur (Çünkü bu mal para değil, neması olmıyan başka eşyadır. Esâsında bu ne kadar çok ve değerli olsa da onun zekâtı yoktur. Mütercim). Fakat yalnız o senenin zekâtını vermesi daha makbûldür. Sene başında zarûrî ihtiyâcından fazla ve kendisiyle nisaba mâlik olduğu yirmi miskal altın ile ticarete başlasa, ticaretteki muvaffakiyeti bu malı bir kaç misline çıkarsa zekâtı sene sonundaki mevcudundan ödeyecektir. Artık ara yerde artan mal için ayrı bir sene başı yoktur. (Sene sonunda zarar edip nisabdan düşse zekât yoktur. Sene ortasındaki azalma ve çoğalmalar zekâtta kıymet ifâde etmez. Sene başında nisaba mâlik olan, sene sonunda nisabdan düşmemişse bütün mevcudun zekâtını öder). Sarrafların malları, mübadele ile sene dolaşımını (Havlân-ı havli) kaybetmezler.

Ticaret ortaklığı için verilen paradan hasıl olan kârın zekâtı, taksiminden evvel olursa âmiline, parayı çalıştıranadır.

BEŞİNCİ NEV'İ

Beşinci nev'i, rikâz, yer altında bulunan hazine ve madenlerin zekâtı beyânındadır :

Rikâz, Merkûz mânâsında İslâmiyetten önce defnedilip ilzerinde Müslümânların, tasarruf etmediği bir yerde bulunan mallardır. Bu gibi altın, gümüş definesi bulan kimseye ganimet malı gibi seneyi beklemeyen, zengin ve fakirliğine bakmadan beşte birini vermek lâzımdır.

Madenlere gelince . Bunların da altın - gümüş olmıyanlarında zekât yoktur. Altın ve gümüş madenleri eritilip halîsi kalı'ndan ayrıldıktan sonra bunlar hakkında iki hüküm var. En doğrusu kırkta birini vermektir ki buna göre nisaba mâlik olması şartı da aranır. Fakat bir sene elinde kalmasının şart olması yine ihtilâfıdır. Diğer hük-

me göre de beşte birini vermek gerekir. Buna göre havl (üzerinden bir sene geçmesi) şart değil, nisab miktarı olmasında da iki kavil vardır. Her şeyi olduğu gibi bilen Allahu Teâlâ olmakla beraber akla en uygun gelen bunların nisab miktarı olmaları ve fakat havlin aranmasıdır. Maamafih bütün bu şüphelerden korunmak için her çeşit madenlerin azından ve çoğundan ihtiyaten beşte birini vermek en doğrusudur. Çünkü şüpheler muâraza etmektedir. (Ebû Hanife, Mâlik, Ahmed, İshak ve Ebû Ubeyde beşte birini vermek için nisab aramazlar. Ahmed, İshak, Ebû Ubeyde ve Evzâî bulunan madenin altın, gümüş veya başka cinsten olması arasında fark gözetmezler. Hattâ Hanefilere göre, araz-ı âşâriye veya haraciye de veyahut haraciye ve âşâriye olmıyan sahralarda, kırlarda bulunan altın, gümüş, demir, bakır, kalay v.s. her çeşit madenlerin beşte birini hükümet alır. Kendi evinde bulduğundan bir şey vermek vâcib değildir. Arazisinde bulduğuna gelince: Bu hususta iki kavil var. Birisi yine bir şey vâcib değildir. Diğer kavle göre de beşte biri hazineye alınır, diğer kısmı da bu araziye padişah ilk önce kime tescil ettiyse ona verilir. Eğer sâhipsiz arazide bulursa o bulanındır...)

ALTINCI NEVİ

Altıncı nev'i, fitre sadakasıdır :

Bayram günü bütün âilesine kâfi gelecek 24 saatlik nafakasından fazla serveti olan her müslümanın sadaka-i fitrı vermesi Peygamber Efendimizin emriyle vâcibtir. Miktarı bir Sa' iki Menn'dir. Yâni 1666 gram eder. Yedilgi maddenin aynı cinsinden veya daha iyisinden bu miktarı çıkartıp verir. Eğer buğday yiyorsa arpadan veremez. Karışık yiyorsa hangisinden olsa verir. Fakat iyisinden vermesi daha makbûldür. Verileceği şahıslar, zekâtın verilmesi gösterilen sınıflardır. Hepsine verilmelidir. Zekât olarak, un, bulgur ve kavut (güvermiş ekin) verilmez. Bu sûretle müslümân âile reisinin; âilesinin, çocuklarının, ana ve babasının ve nafakası üzerine borç olan herkesin fitresini vermesi vâcibdir. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«أَدُّوا صَدَقَةَ الْفِطْرِ عَمَّنْ تَمُونُونَ»

«Faydalandığınız her şahsın sadaka-i fitrını verin.» (685) buyurmuştur.

(685) Darekutni ve Beyhakî, İbn Ömer'den.

Yâni ortak kölenin fitre sadakası müştereken ödenir. Kâfir kölenin fitresi verilmez. Şayet kocası zengin olduğu hâlde kadın kendi fitresini verirse mes'ele kalmaz. Ailesinin müsaadesi olmadan da, koca, fitresini verebilir. Eğer koca hepsinin fitresini veremeyecek, ancak bir kısmının fitresini verebilecek vaziyette ise buna göre, nafaka sırasına göre tercih yaparak evvelâ çocuklarının, sonra ailesinin fitresini verir. Zîra Peygamber Efendimiz böyle yapmıştır. Evvelâ çocuklarının, sonra âilelerinin ve daha sonra hizmetçilerinin sadakasını vermiştir. İşte şu anlattıklarımız âhiret yolcusunun bilmesi gereken fıkhi hükümlerdir. Bunlar meyanında bâzı nâdir mes'eleler de vardır. Onları da vukuunda sorar ve öğrenirsin (686).

(686) Hanefilere göre Fıtır sadakası vâcibdir. Fakat böyle, bir günden fazla nafakası olanlara değildir. Sene içerisinde muhtaç olduğu nafakasından ve yine sene içerisinde ödenmesi gereken borçlarından fazla olan 200 dirhem gümüş veya 20 miskal altına veya bunların karşılığına mâlik olana borçtur. Zekât ile fitre arasındaki fark, zekâtı ve rilecek malın artıcı olması şarttır. Fakat fitre ve kurbanda bu şart aranmaz. Evde bulunan fazla eşya, oda, inek, bağ ve bahçeden, muhtaç olmadığı halı, kilim, kap, kakak ve diğer ev eşyalarından, üç kattan fazla elbisesinden, lüzumundan fazla kitâblarından hesab eder, yukarıdaki kıymete yükseldi mi kendisinin ve küçük çocuklarının sadakai fıtrını verir. Hattâ seneyi bekletmesi de lâzım değildir. Bayram günü zengin olan ve aynı gün sabahleyin doğan çocuğun fitresi de verilir. Buğday ve hurmadan 1666 gram, arpadan 3333 gram verebileceği gibi bunların bedelini de verir. Şâfi'ilerde aynen verecek, yine Şâfi'iler fıtre yi herkese borç tanır, Hanefiler, zenginlere borç tanır ve fakirler alır. Bununla beraber herhangi bir sebeble oruç tutamayan zenginler de yine fıtre yi verirler. Hanefilerde un, bulgur ve hattâ kavut da verilir. Yıac karısının ve büyük çocuklarının fitresini vermek borcu değildir. Fakirler vermez, ahırlar.

İKİNCİ BÂB

BU BÂB, ZEKÂT VERMENİN ZÂHİRÎ VE BÂTİNÎ ÂDÂB VE ŞARTLARINA DÂİRDİR.

Zekât vermenin zâhiri şartları beyânındadır :

Bilmiş ol ki, zekât verecek olan zâtın şu beş şarta riâyeti farzdır:

I. Şart: Niyet: Üzerime farz olan zekâtı veriyorum diye içinden niyet etmesi şarttır. Şurada, burada, şu cins veya bu cinsten olan malımın zekâtını veriyorum diye tâyine lüzum yoktur. Kaybolmuş malı varsa, bu hayatta ise kaybolan malımın zekâtıdır, değilse sadakadır diye niyet ederse câizdir. Mecnun ve sabinin malından zekât verilirken, velinin niyeti kifayet eder. Zekâtını vermekten imtina eden kimsenin zekâtını cebren alan sultanın niyeti, dünyâ ahkâmı için kâfidir. Fakat zekâtı cebren alınan şahıs zekâtını yeniden vermedikçe Allah indindeki mes'uliyetten kendini kurtaramaz.

Zekâtın verilmesi hususunda vekil edilirse niyet eder. Veya vekili, ikinci bir vekil tuttuğu zaman niyet ederse kâfidir. Çünkü niyetle vekli edinmek, niyet demektir.

II. Şart : Sene devri tamamında vakit kaybetmeden hemen zekâtı vermek. Fıtır sadakasını da bayram sabahından sonraya bırakmaktır. Çünkü Ramazanın son akşamından itibaren vücûb teveccüh ediyor. Ramazan içerisinde de sadakasını verebilir. Zekâtını vaktinde vermeyip geciktirenler günâhkâr olurlar. Ayrıca verebileceği kimseler ve fırsatı varken, zekâtını tehir edip malı tamâmen telef olan kimselerden zekât borcu sâkit olmaz. (İmâm-ı Âzama göre malının tamamı kaybolursa zekât borcu da düşer). Eğer zekâtı verecek adam bulamamış ve bu sûretle tehir ettikten sonra malı telef olmuşsa, o zaman zekât da sâkit olur. Nisaba mâlik olup serveti bir sene elinde kaldıktan yâni zekât vermeye mezun olduktan sonra acele edip iki senelik zekâtı peşin verebilir. Fakat zekâtı alan, sene dolmadan ölür, zengin olur veya irtidat ederse, veyahut zekâtı verenin malı telef olur veya ölürse evvelâ verilen zekâta sayılmaz. Aynı zamanda geri de alınamaz. Ancak verirken bunları şart koşarsa alır. Bunun için peşin zekât verecek

olan bütün bu şartları göz önünde tutmalıdır (Hanefilere göre peşin verilen zekât geri alınmaz. Ancak âmiller tarafından alınmış ise, o zaman malı helâk olduğu vakit istirdat edebilir).

III. Şart : Zekâtı bedelen değil, aynen ödemektir. Meselâ değeri fazla olsa da altının zekâtı gümüşten, gümüşün zekâtı, altından verilemez. Belki İmam Şâfi'i'nin maksadını anlayamadan gâyenin ihtiyâc kapılarını kapamak olduğunu öne sürerek, zekâtını bedelen vermesini müsamaha ile karşılayanlar olabilir. Fakat bu, mes'elenin ruhunu anlamaktan uzaktır. Çünkü zekâttan gâye yalnız ihtiyâcı gidermek değildir.

Şöyle ki : Şer'i'atin vacib kıldığı şeyler üç kısımdır :

Birincisi : Yalnız taabbüdi olan kısımlar ki, bunlarda hiç bir gâye aranmaz ve akıl bunlar üzerinde düşünemez. Hacıların Mînada attıkları cemre taşları gibi. Taşların oraya atılmasında akıl bir fayda (görmez) düşünemez. Şer'i'atin buradaki gâyesi, kulları yalnız imtihandır. Bu sûretle akıl, kulluğunu izhar için mânâsını anlamadığı amel ile tecrübe edilmiştir. Çünkü gâyesini anladığı ameli, zâten arzûsuyla yapar. Burada kulluğun ihlâsı anlaşılmaz. İhlâs, yalnız ubûdiyet hakkını yerine getirmek için yapılan ibâdetde tecellî eder. Menasik-i hacın bir çok amelleri taabbüdîdir. Bu sebebdan Peygamber Efendimiz ihrama girerken

«لَبَّيْكَ بِحُجَّةٍ حَقًّا تَعْبُدُ وَرَقًا»

buyurmuştur. Bununla mahiyetini aklın kavrayıp teşvik edemediği emirlerine yalnız kulluk için uyduğunu izhar etmek istemiştir. İşte birinci kısım böyledir.

İkincisi : Taabbüdi olmayıp tamâmen mâkûl olan emirlerdir. Meselâ insanlara olan borcunu ödemeyi ve gasbettiği malı iadeyi emir gibi. Şüphe yok ki bu kısımdaki şer'i hükümlerde niyet ve fiil muteber değildir. İster aynını ister bedelini ödemekle olsun, hak yerini bulur, karşı taraf memnun edilirse, borç ödenmiş ve hitab-ı şer'i'at sükûl etmiş olur. Bu iki kısım, yâni birinci ve ikinci kısımlar bütün insanların idrâk etmekte müşterek olduğu kısımlardır.

Üçüncüsü : Evvelki iki kısımdan tereküb eden şer'i hükümlerdir. Yâni hem mâkûl tarafı var, hem de taabbüdi kısmı vardır. Bu sûretle mükellef onunla imtihan edilir. Bu gibi şer'i hükümlerde iki mânâyı toplamak sarîh ve meydanda olanı alıp ve en mühimmi olan taabbüdi kısmını ihmal etmemek lâzımdır.

İşte zekât bu kabildendir. Bu mühim noktaya, İmam Şâfiî (R.-A.)'den başka kimse temas edememiştir. İhtiyacı kapamak için, zekât-taki fakirin hakkı herkesin anlayacağı şekilde âşikâr ve meydanda-dır. Ayrıca bir de bunun gizli olup, şeri'atın esas maksadı ve herkesin anlıyamayacağı taabbüdü kısmı vardır. Bu sebeptendir ki, zekât, na-maz ile beraber zikredilmiştir ve Kur'ân-ı Kerim'in hangi âyetinde na-maz emredilmişse akabinde zekât da emredilmiştir. Bunun için de zekâta, namazın kardeşi denmiştir. Yine bu sebepten zekât, İslâmın beş binasının birisi olması bakımından da hac ve namaza mukarin olmuştur.

Şüphesiz mükellef için, malını cins cins ayırıp, her çeşit malından kendi nev'inden ve vafından zekâtını ayırmak sonra bunu Kur'ân'ın gösterdiği sekiz sınıf fukaraya tevzi etmek zor bir şeydir. Burada mü-samaha (yâni aynen yerine, bedelen ödeme) fakirin hakkına da mâni değildir. Çünkü bedeli ödenmiştir. Fakat asıl mühim olan ta-abbüdü kısmına mânidir. Bunun için altının zekâtı altından, gümüşün zekâtı gümüşten, devenin zekâtı deveye en yakın olan koyun ile deveden ödenmelidir. (Muaz hadisindeki) nevlere tâyininde taabbüdün maksûd olduğuna delâlet eden delilleri "Basit" ve "Vasit" isimli fıkıh kitâblarımızda anlattık. Bunların en sarîh olanlarından birisi, şeri'at, beş devenin zekâtını tâyin ederken kıymete baş vurmayıp koyunu tah-sis etmesidir. Çünkü, (eti, yünü, sütü ve yavrusu ile istifade edilmesi bakımından) deveye en yakın olan koyundur. Şâyet beş deve, koyun zekât verilir denmesi, Araplar arasında para vermek zor olduğu ve ko-yunu bulmak herkes için mümkün ve koyunun değeri az olduğu baki-mından dersen, bu dâvan doğru değildir. Çünkü deve zekâtında tâyin edilen yaşta deve bulunmazsa onun bir yaş küçüğü ve yanında iki ko-yun veya yirmi dirhem para verilir diye zikredilmesi, koyunun Arap-lar arasında değersiz olmadığını isbat etmektedir.

Bu ve benzeri deliller; zekâtın da hac gibi, yalnız mâkûl olmayıp, hem taabbüdü hem de mâkûl olan hükümlerden mürekkebe olduğunu göstermektedir. Fakat idrâksiz kimseler bu gibi mürekkebe hükümleri anlıyamadıkları için şaşmışlardır. (Zekât bahsinde bâzı bölümlerinde, meselâ her neviden ayrı ayrı ayırıp sekiz sınıfa bölmekte İmam Şâ-fiî azîmet gösterdi. İmam-ı Âzam bu hususta ruhsatı iltizâm etti. Ze-kâtın diğer bâzı hususlarında da İmam Şâfiî ruhsatı, İmam-ı Âzam ise azîmeti iltizâm etmiştir. İmam-ı Âzam bedelen zekâtı tecvîz eder).

IV. Şart : Zekâtını bulunduğu belde dışına çıkarmamaktır. Her ne kadar bir rivâyette hârice çıkarmak sûretiyle öderse, kifâyet eder deniyorsa da, gerek zekâtı verip vermediğinde halk arasında şübhe uyandırması ve gerek etrâfındakilerin o servete gözlerini dikmeleri ve

caiz olur mu olmaz mı gibi şüpheden kurtarması bakımından, zekâtı servetinin bulunduğu muhitte vermek, en doğrusudur. O beldedeki kendi adamlarına vereceği gibi diğer yabancılara da verebilir. (İmâm-ı Âzam'a göre hâricte akrabası var ise ona göndermekte kerahet yok, başka sûretle zekâtını hâricce çıkarması kerahetle câizdir. Ancak ihtiyâç hasıl olursa; hükûmet, zekâtı başka beldelere nakleder).

V. Şart : Kur'ân-ı Kerim'de gösterilen sekiz kısımdan memleketinde mevcut olan kısımlara zekâtını taksim etmelidir. Zekâtını bu şekilde taksim etmek vâcibtir. Çünkü Kur'ân-ı Kerim Tevbe sûresindeki 60. âyette sarahaten bunu emreder.

Kur'ân-ı Kerim'in bu emri, hasta bir adamın, «malımın üçte biri fakirler ve miskinler içindir» sözüne benzer ki Arapça ifâdesiyle temlik ve temlikte teşriki ifâde eder. İbâdete dair emirlerin, zâhiri mânâlarına hücumdan korunmaları gerekir. Esâsen bugün birçok memleketlerde bu sekiz sınıftan ikisi olan müellife-i kulûb ile âmililer (zekât toplayan memurlar) bulunmamaktadır. Diğer altı sınıftan da her memlekette ancak dört sınıf bulunur, onlar da fakirler, miskinler, garimler, borçlular, misâfirler - yolculardır. Geride kalan "fisebilillah" olan gaziler ile azat olacak köleler, bâzı memleketlerde bulunursa da yine pek çoklarında bulunmaz. Meselâ memleketinde zekâta müstehak beş sınıftan da insan bulunursa, zekâtını müsavi beş parçaya böler, sonra her kısmı dilerse müsavi, dilerse farklı olarak üçe veya daha ziyade parçalara bölerek verir. Her sınıfa müsavi olarak böler. Fakat her ferde müsavi olarak vermesi şart değildir. Şu kadar ki mevcut sınıflar arasında üçten aşağı bölmesi uygun değildir. (İmâm-ı Âzam ve İmâm Mâlik'e göre bir sınıfa zekâtı vermek câizdir. Hattâ Hanefilerce bir ferde de zekâtını verirse yine câizdir. Şu kadar ki verdiği zekâtı alan fakir, nisaba mâlik olmamalıdır).

Bir adam yalnız bir fitre vermekle mükellef olsa, bulunduğu muhitte de sadaka alacak beş sınıf insan olsa, bu bir fitreyi her sınıftan üçer kişi olmak üzere on beş kişiye böler. Eğer birine az verirse onu tamamlamak vâcibtir. (Hanefilere göre en doğrusu, fitre kabil-i tecezzi değildir. Onu ehli olan bir kişiye vermektir).

Eğer azlığı bakımından taksim zor gelecekse, başka birisinin zekâtıyla birleştirmek sûretiyle taksim işini sağlamış olurlar.

Zekâtın hâtını âdâblarının incelikleri beyânındadır :

Bilmiş ol ki, zekât vermekle âhiret yolculuğunu murad eden kimseye sekiz vazife düşer :

Birinci vazife : Zekâtın vücubunu, mânâsını zekât ile imtihanın yolunu ve bedenî ibâdetlerden olmayıp servete bir tasarruf olduğu

hâlde İslâmın esâslarından sayılmasının hikmetini bilmektir. Burada üç mânâ vardır :

1 — Birinci mânâ, şahâdet kelimelerini telâffuz, tevhidi iltizâm ve mâbudun tek olduğuna şahadet etmektir. Bu dâvanın tahakkuku için, muvahhidin kalbinde tek olan O mâbuddan başka bir sevgilin kalmaması, yâni yalnız ve yalnız O'nu sevmesi lâzımdır. Çünkü sevgi, ihtiyari olarak ortaklığı kabul etmez. Yalnız lisân ile tevhidin faydası azdır. Muhabbetin derecesi, diğer sevgililerden ayrılmakla ölçülür. Mal ve servet ise dünyâ maişetlerini sağlaması bakımından insanlârın tab'an sevdiği bir varlıktır. Hattâ malı ve serveti sebebiyle dünyâyâ bağlanarak, ölümden nefret ederler. Halbuki ölümden hakiki Mâbuda kavuşmak hakikati vardır. İşte dâvalarında sâdık olduklarını isbat için, en çok sevdikleri mallarını infak ile imtihan olmuşlardır.

Nitekim Allahu Teâlâ :

«إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ بِإِذْنِ اللَّهِ الْجَنَّةِ»

«Şühhesiz Allahu Teâlâ, cennet karşılığı olarak mü'minlerden mal ve canlarını satın alır.» (9 - Tevbe: 111) buyurmuştur.

Bu da Allah'a ulaşmak aşkıyle Allah uğrunda mücâhede ederek canını fedâ etmekle olur. Malı fedâ ise bundan ehvendir. Malı infaktaki bu mânâ anlaşıncı insanlar üç kısma ayrılır :

A) Bir kısmı tevhidinde sadakat ve sözünde durmak sûretiyle zekâtın borç olmasını beklemeden kendilerinde bir dirhem bırakmamak üzere bütün varlıklarını Allah uğrunda infak etmişlerdir. Hattâ bâzılarına iki yüz dirhemde ne kadar zekât var diye sorulmuş, onlar da cevabında avamlar için şer'i hükümlere göre kırkta bir itibariyle iki yüz dirhemden beş dirhem zekât verilir, fakat bize göre ise hepsini vermek lâzımdır demişlerdir. Bunun içindir ki Ebû Bekir (R.A.) servetinin tamamını, Ömer (R.A.) ise yarısını tasadduk etmiş ve Resûl-i Ekrem, Hazret-i Ömer'e geride ne bıraktın? diye sorunca, Hazret-i Ömer, yarısını, Hazret-i Ebû Bekir'e aynı suâli sorunca, Allah ve Resûlünü bıraktım diye cevap vermişlerdir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz: «Aranızdaki fark, bu ifâdenizdeki fark gibidir» buyurdu. Sıddık olan Allah ile Peygamberden başka kendisinde bir şey bırakmamak üzere sadakatini göstermiştir.

B) İkinci kısım derece bakımından bunlardan aşağı olanlardır ki, onlar servet kazanır, tamamını vermez fakat yalnız zekât borcuyla da kalmazlar, hayır yerlerini de gözetir mâllarının bir miktarını çe-

şitli hayır yollarında sarfederler. Hattâ Tâbiinden olan Nehai, Atâ, Şa'bi ve Mücâhid gibi bir çokları, servetlerde zekâtta başka borçlar olduğuna kall olmuşlardır. Şa'bi'ye, insânın servetinde zekâtta başka borç var mı diye soruldukta: "Evet" Allahu Teâlâ'nın:

«وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَى»

«Sevgisi üzerlne malı, yakınlarına verir.» (2-Bakara: 177)
meâlindeki âyet-i celileyi duymadın mı? dedi. Yine Allahu Teâlâ'nın:

«وَمَا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ»

«Onlara merzuk ettiğimizden infak ederler.» (2-Bakara : 3) ve

«وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاكُمْ»

«Size rızık ettiğimiz mallardan infak edin.» (63-Münafıkûn: 10).
âyet-i celileleri bu dâvâlarına delil oldu. Zekât âyeti ile bunların mensuh olmadığını ve bunun zekâtta fazla olarak muhtaçlara verilmek üzere müslümanların karşılıklı haklarında dahil olduğunu zannettiler.

Bu hususta fakihlerin nokta-i nazarı, şiddetli ihtiyâcı izale farzı kifayedir. Çünkü bir Müslümanı kaybetmek câiz değildir. Fakat zekât borcunu ödemiş olan kimseye borç olan bu miktârı istikraz yoluyla vermek ihtilmali olduğu gibi muhtacına karz teklifi yapmadan bezl etmesi ihtimali de vardır. Bu ihtilâflı olmakla bu gibi yardımı istikraz yoluyla yapmak, ikinci değil, üçüncü dereceye düşer ki bu da avam derecesidir.

C). Üçüncü derece ise ne fazla ve ne de eksik olarak, yalnız zekât borçlarını ödeyenlerdir. Bu, en düşük derecedir. Âhîret sevgisi az olup dünyâya meyli fazla olan bahiller bu miktâr ile iktifâ etmişlerdir. Bu gibiler hakkında Allahu Teâlâ:

«إِنْ يَسْأَلْكُمُوهَا فَيُخْفِكُمْ تَبَخَّلُوا»

«Eğer sizden malınızı istese ve sizi iyice sıkıştırırsa siz cimrilik gösterecektiniz.» (4 - Muhammed: 37) buyurmuştur.

Cennet karşılığı mal ve nefsi, kendisinden satın alınan ile, buhl edip infak etmeyenler arasındaki fark elbette büyüktür. İşte Allahu Teâlâ'nın malı infak ile emir buyurmasının bir hükmü budur.

2 — İkinci mânâ, kötü huylardan olan cimrilikten temizlenmektir. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«ثَلَاثٌ مُّهِلِكَاتٌ شَحٌّ مُّطَاعٌ وَهَوًى مُّتَّبَعٌ وَإِعْجَابُ الْمَرْءِ بِنَفْسِهِ»

«Üç şey mühlikattandır : Son derece cimrilik, şehvatin peşinden gitmek ve kendisini heğenmek.» (687) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ da :

«وَمَنْ يُوقِ شَحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»

«Kim ki nefsinin cimriliğinden korunursa, işte felâh bulanlar ancak bunlardır.» (59 - Haşr : 9) buyurmuştur.

Rab'î Mühlikâtta (3. ciltte) bunun tehlikesi ve kurtuluş çaresi anlatılacaktır.

Cimrilikten korunmak, malını yerinde infak etmeyi âdet edinmekle mümkündür. Bir şeyden sevgiyi kesmek, kendini ondan ayırmakla mümkündür. Bu mânâda zekât, temizlik demektir. Sâhibini, tehlikeli olan cimrilik pisliğinden temizler. Yaptığı temizlik de infak ve Allah uğrındaki bu infakından dolayı duyduğu sevinci nisbetindedir.

3 — Üçüncü mânâ, zekât, verilen nimete bir teşekkürdür. Allahu Teâlâ'nın, kullarının, bedenlerinde ve mallarında olmak üzere iki nimeti vardır. Bedeni ibâdetler, beden nimetinin şükrünü, malî ibâdetler ise mal nimetinin şükrünü ifa içindir. Dara düşmüş bir din kardeşinin perişan vaziyetini gözü ile görüp kulağı ile duyduğu ve kendisi zengin olduğu hâlde Allahu Teâlâ'nın kendisine verdiği servetin onda veya kırkta birini o muhtâca vermek sûretiyle bu nimetin şükrünü edâ etmekten kaçınan bir insândan daha alçak kim olabilir?

(687) Hadis yukarıda geçmiştir.

İkinci vazife : Zekâtı ödeme vaktindedir. Zekât kendisine borç olan kimse, tehirindeki âfet ve günâhı, ta'cilindeki emre uymanın ve fakiri sevindirmenin ehemmiyetini düşünerek bir an evvel bu borcunu ödemelidir. İçinde iyiliğe teşvik duyduğu zamân sevinmeli ve bunun meleki ilham ile olduğunu bilmelidir. Mü'minin kalbi Allahu Te-âlâ'nın kabza-l kudretindedir, dilediği tarafa çevirir. Şeytan daima fenalığı emreder. Fakr ile korkutur, melek'in ilhamını müteakib, kalbe onun vesvesesi gelir. Bunun için ilk fırsatı ganimet bilmeli ve hemen zekâtını ödemelidir. Bu husûsta da ecir ve mükâfatının çoğalmasa için şerefli vakitleri ve sene başı olan Muharrem veyâ Ramazan-ı şerif ayı gibi hürmet edilen ayları seçmelidir. Peygamber Efendimiz insânların en cömerdi olmakla berâber hâssaten Ramazan ayında gelip geçen yel gibi bir şey bırakmaz, eline geçeni hemen infak ederdi. Kur'ân-ı Kerimin Ramazanda nâzil olması, (oruca tahsis edilmesi) ve Kadir gecesinin kendisinde bulunması bakımından Ramazanın faziletli vardır. Hattâ Mücahid, «Ramazan» demeyin çünkü Allahu Te-âlâ'nın bir ismi de Ramazan'dır. «Ramazan ayı» deyin, demıştır. Zilhicce ayı da faziletli aylardan birisidir. Çünkü hem eşur-i harâm-dandır. Hem de kendisinde hacc-ı ekber ve ilk on günü olan eyyam-ı malûmat ve teşrik günleri olan eyyam-ı ma'dudât vardır. Ramazan-ı şerifin en makbul günleri, son on günü, Zilhiccenin en makbul günleri ise, ilk on günüdür.

Üçüncü vazife : Riyâ ve süm'adan korunmak için, zekât ve sadakaları gizli vermektir. Nitekim Peygamber Efendimiz :

« أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ جُهْدُ الْمُقِلِّ إِلَى فَقِيرٍ مِنْهَا إِخْفَاءُ الصَّدَقَةِ »

«Sadakanın efdali, fakirin gücü nisbetinde gizlice başka bir fakire verdiği sadakadır.» (888).

Diğer hadisde :

« ثَلَاثٌ مِنْ كُنُوزِ الْبِرِّ مِنْهَا إِخْفَاءُ الصَّدَقَةِ »

«Üç şey iyilik hazinelerindendir. Bunlardan birisi de verdiği sadakayı gizlemektir.» (689) buyurmuştur.

(688) İmâm Ahmed ve İbn Hibban, Ebû Zer'den.

(689) Ebû Nuaym «Kitâbü'l-İcaz»da İbn Abbas'tan rivâyet etmiştir.

Yine Peygamber Efendimiz'e mûsnet olarak :

«إِنَّ الْعَبْدَ لَيَعْمَلُ عَمَلًا فِي السِّرِّ فَيَكْتُبُهُ اللَّهُ لَهُ مُسِرًّا، فَإِنْ أَظْهَرَهُ نُقِلَ مِنَ السِّرِّ وَكُتِبَ فِي الْعَلَانِيَةِ، فَإِنْ تَحَدَّثَ بِهِ نُقِلَ مِنَ السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ وَكُتِبَ رِيَاءً»

«Kulun gizli işlediği amele, Allahu Teâlâ gizlilik mükâfatını yazar. [Bunun âşikâre olandan 70 derece faziletli olduğunu bildiren hadis vardır.] Eğer bu ameli açıklarsa, mükâfatını da aleni ameller meyhanına alır. Eğer yaptığını söylerse o vakit ameli riyâ delterine geçer.» (690)

Yine meşhur hadîsde :

«سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمْ اللَّهُ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ : أَحَدُهُمْ رَجُلٌ تَصَدَّقَ بِسَبْعَةِ سِدْرَةٍ فَلَمْ تَعْلَمْ شِمَالُهُ بِمَا أُعْطِيَ يَمِينُهُ»

«Allah'ın rahmet gölgesinden başka, gölge bulunmayacak olan bir günde yedi kimseyi Allahu Teâlâ rahmetinde gölgelendirecektir. Bunlardan birisi de sağ elinin verdiği sadakadan, sol elinin haberi olmayacak şekilde gizliliğe dikkat edendir.» (691) buyurmuştur.

Yine haberde :

«صَدَقَةُ السِّرِّ تَطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ»

«Gizli sadaka, Allah'ın gazabını söndürür.» (692) diye vârid olmuştur. Nitekim Allahu Teâlâ :

«وَلَا تَخْضَعُوا وَتَوَّءْتَوْهَا الْفُقَرَاءَ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ»

(690) Hatib «Târîhinde.

(691) Buhâri ile Müslim, Ebû Hüreyre'den.

(692) Taberânî, Ebû Umâme'den.

«Eğer sadakaları gizler ve gizlice fakirlere verirsiniz, işte bu sizin için daha hayırlıdır.» (2 - Bakara: 271) buyurmuştur.

Sadakayı gizli vermenin faydası, riya ve süm'adan korunmaktır. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«لَا يَقْبَلُ اللَّهُ مِنْ مُسْتَعٍ وَلَا مُرَاءٍ وَلَا مَنَانٍ»

«Allah, mürainin, süm'a edenin ve başa kakanın [amellerini] kabul etmez.» (693) buyurmuştur.

Verdiği sadakayı söyleyenler duyulmasını; açık verenler de görülmesini arzu eden kimselerdir. Hâlis olanlar sadakalarını, gizli ve ses-sizce veren kimselerdir.

Sadakayı gizlemekte o kadar ileri gidilmiş ki hattâ bazı kimseler, alanın da kim tarafından verildiğini bilmemesi için, çâreler aramışlardır. Bunun için körleri tercih etmiş, fakirin yoluna oturduğu yere parayı bırakmış, uyurken elbisesine dikmiş ve kendisini ifşa etmeyen vasıtalar aramışlardır. Bütün bunlardaki gaye, riya ve süm'adan kaçınmak ve ilâbî gazabdan korunmaktır.

Bilinmemek için parayı bir vekile teslim etmek daha doğrudur. Çünkü fakirin kendisini bilmesinde hem riya ve hem de minnet altında kalmak vardır. Vasıtada ise riya ihtimali varsa da minnet ihtimali yoktur. Gaye teşhir olduğu ânda amel mahvolur. Zira zekât, cimriliği izâle ve mal sevgisini azaltmak içindir. Şöhret sevdası mal sevgisinden daha fenadır. Her ikisi de insanı âhirette helâke sevkeder. Buna rağmen kabirde, cimrilik, zehirli akrep, riya ise zehirli yılan şekline girer. İnsân, şerlerinden korunmak veya zararlarını azaltmak için onları korkutmak veya öldürmek ile memurdur. Her ne zaman cimrilik vasfından kbrunmak için malını infakta riya ve süm'aya kaçarsa, kısmen akrep ve yılanı besler ki, yılanın saldırgan olması bakımından daha zararlı olmuş olur. Eskisi gibi kalsa vaziyet daha ehven idi. Bu sıfatların kuvvetlenmesi onlara uygun amel ileidir. Zayıflamaları da, mücahede, onlara uymamak ve arzularının hilâfına amel etmek ileidir. Yoksa cimrilikten kaçıp riyaya düşmekte, nisbeten zayıf olan akrebi zayıflatıp kuvvetli olan yılanı daha da kuvvetlendirmekten başka bir kârı yoktur. Bu mânâların incelikleri, Rub'-i Mühlikât cildinde açıklanacaktır.

(693) Bu ifâde ile kaynağı bulunamamıştır.

Dördüncü vazîfe : Sadakayı âşikâre vermenin müstehab olduğu yerler hakkındadır.

Nümûne olabileceği ve halkı sadakaya teşvik edebileceği yerlerde, sadakayı âşikâr vermesi müstehabdır. Şu kadar ki riyâ kitâbında riyâ hastalığının tedavisi bahsinde anlatacağımız şekilde kendisini riyâdan korumağa çalışmalıdır. Nitekim Allahu Teâlâ Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır.

«إِنْ تُبْدُوا الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ»

«Eğer sadakaları âşikâre verirsiniz o ne güzeldir.» (2 - Bakara : 271)

Şübhesiz bu, vazîyete göredir. Yâni ya kendisini görenlere örnek olmak için verecek, veyahut sall âşikâre istemiş olacak. Bu gibi, hâllerde âşikâre vermek riyâ olur diye sadakayı hiç vermemek doğru olmaz. Sadakasını verir ve imkânlar nisbetinde kendisini riyâdan korumağa çalışır.

Âşikâre sadaka vermekte gösteriş ve başa kakmaktan başka üçüncü bir mahzur daha vardır. O da fakirin izzet-i nefaini rencidedir. Çünkü çok kere o fakir, hâlini açığa vurmaktan üzüntü duyar. Fakat âşikâre isteyen bu mahzuru kendisi kaldırmış ve hâlini açığa vurmuştur. Bu, gizli kusurları araştırıp açığa çıkarmak yasak iken, âşikâre fenalık işleyenler kendileri sebep oldukları için, onları teşhirde bir mahzur olmadığına benzer. İşte bunun için Peygamber Efendimiz :

«مَنْ أَلْقَى جَلْبَابَ الْحَيَاءِ فَلَا غَيْبَةَ لَهُ»

«Hayâ perdesini kaldıranın gıybeti olmaz. Yâni aleyhinde konuşulanlar gıybet hükmüne girmez.» (694) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ :

«وَأَنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً»

«...Kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, gizli ve âşikâre infak edenler.» (35 - Fâtır: 29).

Bu âyet-i celflede, başkalarını da teşvik olduğu için sadakayı aleni vermeğe teşvik var. Ancak insân bu husustaki fayda ve mahzurları mukayese edebilmek için çok inceden düşünmelidir. Çünkü bu mahzur ve faydalar, şahsiyet ve vaziyet itibariyle değişir. Hakikaten bâzı hâllerde bâzı kimselere sadakayı âşikâre vermek daha faziletli olur. Fayda ve zararlarını bilip nefisine mağlûb olmayanlar, her hâlde evlâ ve münasib olanı tâyin ederler.

Beşinci vazife : Sadakayı mahveden haller :

Başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle sadakasını ifsâd etmemelidir. Nitekim Allahu Teâlâ :

«لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى»

«Sadakalarınızı, başa kakmak ve eziyet vermek sûretiyle heder etmeyin.» (2-Bakara: 264) buyurmuştur.

Müfesssirlər “Menn” ve “ezâ” kelimelerinin mânâsında ihtilâf ettiler. Bâzıları, “menn” verdiği sadakayı anmak, “ezâ” onu âşikâre vermektir dediler. Süfîyân-ı Sevri: “Menn” edenin sadakası fâsid olur. dedi. “Menn” nasıl olur? diye kendisine soranlara da, verdiği sadakayı konuşup şunu verdim bunu verdim diye söylemekle olur, demiştir. Diğer bâzıları da “menn” sadaka verdiği adamı işinde çalıştırmak, “ezâ” da onu fakirlikle ayıplamaktır, dediler. Daha başkaları da “menn” sadaka verdiği adama karşı kibirlenme, “ezâ” saile ağır söz söyleyip tahkir etmektir, dediler. Peygamber Efendimiz :

«لَا يَقْبَلُ اللَّهُ صَدَقَةً مِّنَّانِ»

«Başa kakanın sadakasını Allah kabul etmez.» (695) buyurmuştur.

Menn'in menşei :

Benim görüşüme nazaran, “menn” in dayandığı bir aslı ve bir de kökü vardır. Bunlar kalbin sıfat ve hâllerindendir. Sonra bu kökten bir takım dallar meydana çıkar. Onlar da dilde ve diğer âzalarda kendini gösterir. Bunun aslı, kendisinin fakire in'am ve ihsan ettiğini zannetmesindendir. Halbuki bunun hakkı, kendisini temizleyip cehennemden kurtaracak olan Allah hakkını kabul etmesi bakımından.

(695) Bu ifâde ile kaynağı bulunamamıştır.

in'am ve ihsanı kendisinde değil, fakirde bilmektir. Eğer o fakir, kabûl etmeseydi bu borç boynunda kalacaktı. O hâlde işin hakkı, fakiri minnet altına almak değil, belki fakire minnet etmektir. Zira Allahu Teâlâ'nın hakkını kabulde fakirin eli Allah'a vekâlet etmektedir. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«إِنَّ الصَّدَقَةَ تَقَعُ بِيَدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَبْلَ أَنْ تَقَعَ فِي يَدِ السَّائِلِ»

«Muhakkak ki sadaka, sâilin eline geçmeden Allahu Teâlâ'nın kabza-i kudretine düşer.» (696) buyurmuştur.

Binaenaleyh zekât ve sadaka veren bilmelidir ki, Allahu Teâlâ'nın hakkını kendisine teslim ediyor. Allah'a intikal ettikten sonra fakir de rızkını Allah'tan almış oluyor.

Bir kimse beslediği hizmetçisine, al şu parayı da falancaya olan borcuma götür ver dese, hizmetçinin bu parayı ödemekle alacaklının kendi minneti altına gireceğini zannetmesi doğrudan ahmaklık olur. Çünkü hizmetçi bir vâsitadır. Parayı gönderen, efendisidir. Hizmetçinin kimseyi minnet altına aimağa hakkı yoktur. Zekâtın vâcib olmasının hikmetinde açıkladığımız üç mânâyı veya onlardan birini bilen, zekât vermekle, malını infak etmekle; ilâhî sevgiye mazhar olması veya cimrilik rezaletinden temizlenmesi veya çoğalmasını istemek için nimetin şükrünü ifa etmesi bakımından ancak kendi kendine iyilik etmiş olduğunu kolaylıkla anlar. Hangi şekilde olursa olsun, hakikatte fakir ile kendi arasında yapılmış bir muamele yok ki kendisini, fakire ihsan edenlerden bilsin. Ne zaman ki bu bakıkatı anlamaz ve kendisini fakire ihsan edenlerden görürse, işte "Menn" kelimesinin mânâsında anlattığımız dallar meydana çıkar ki o da âşıkâre vermek, verdiği söylemek ve sadaka verdiği fakirden, teşekkür, duâ, hizmet, saygı, ta'zim, emrinde bulunmak, kendisini öne geçirmek gibi bâzı şeyler bekler. İşte bunların hepsi minnetin kötü ve fena meyve ve neticeleridir. Minnetin bâtin mânâsı da yukarıda anlattıklarımızdır.

Ezâ ve ezâ'nın kaynağı :

Ezâ'nın zâhiri mânâsı, tevbih, ayıplamak, hakaret etmek, surat ekşitmek, teşhir etmek ve çeşitli maskaralıklar yapmaktır.

Ezâ'nın bâtinî mânâsı, ki asıl kaynağı odur. Bu da iki şeydir:

1 — Servetten ayrılmanın kendisine ağır gelmesi ve bundan hoşlanmamasıdır. Elbette bu hâl ahlâkı üzerinde baskı yapar.

(696) Darekutnî elfratıda İbn Abbas'dan rivâyet etti.

2 — Kendisini fakirden hayırlı ve fakiri kendisinden düşük görmesidir. Bunların her ikisinin de menşei cehalettir. Bunları açıklayalım :

Birincisi. Malı vermekten hoşlanmamak ahmaklıktır. Zira bir verip, mukabilinde bini almaktan hoşlanmayanın büyük bir ahmak olduğu meydandadır.

Malûmdur ki insân malını üç sebepten dolayı infak eder. Ya Allahu Teâlâ'nın rızasını kazanıp mükâfata nâil olmak için, ki en değerli infak budur. Yahut cimrilik rezaletinden temizlenmek için bezleder verir. Veyâ ziyadeleşmesi için şükîr olarak infak eder. Herhangi cephesiyle olursa olsun, infaktan hoşlanmamanın yolu yoktur. çünkü her cephesi ile kârlıdır.

İkincisi de birincisi gibi cehâlettendir. Zira insân, fakirin zengine olan üstünlüğünü ve servetin tehlikesini bilseydi, fakire hakaret etmez, belki onunla teberrük eder ve onun derecesine yükselmeyi candan arzu ederdi. Çünkü zenginlerin salihleri fakirlerden beş yüz sene sonra cennete gireceklerdir. Bu sebepten Peygamber Efendimiz :

— «Kâbe'nin Rabblne yemin olsun ki onlar en büyük hüsrân ve zarardadırlar» buyurmuş; Ebû Zer :

— «Onlar kimlerdir?» diye sorunca, Peygamber Efendimiz :

— «Serveti çok olanlardır.» diye cevap vermişlerdir.

Binbir güçlük ile kazanıp muhafaza ettiği paradan fakirin ihtiyacını ödemekle mükellef olan, bir bakıma fakirin rızkı için çalışan bir hizmetçisidir. Daha nasıl olur da fakiri tahkir edebilir? Üstelik servetin bütün mes'uliyetini boynuna almış, yorgunluğunu iltizam etmiş ve sonunda düşmanlarının yiyeceği servetini, ölünceye kadar korumak mecburiyetinde kalmıştır. Allah'ın tevfiğiyle ödediği borcunu fakirin kabul etmesiyle kendisini borçtan kurtarması bakımından sıkıntılar ferah ve sevince intikal etmiş olacağından, fakire eziyet, tekdir, tahkir, surat ekşitme gibi fena hâller de ortadan kalkarak yerine fakir ile neşelenmek, fakiri övmek ve fakire minnet etmek kaim olur. İşte menn ve ezâ'nın menşei bunlardır.

Şâyet; fakire yardımında bulunan kimsenin, kendisini bu anlattığım şekilde ihsan edenlerden görmesi çok kapalıdır. Ekseriyet bu hâle düşüklerinin farkında bile olamazlar. Bunun bir belirtisi var mı ki bu vaziyete düşmemek için onunla kendilerini sınamış olsunlar? Der- sen; derim ki :

Bilmiş ol ki! Bunun ince ve fakat çok açık emâresi olan bir âlâmeti vardır. Şöyle ki: Kendisine fenalık eden veyâ düşmâniyle anlaşılan bir fakire sadaka verdikten sonra da aynı durumu devam ettiriyor

diye eskisinden daha fazla kıızıyorsa, verdiği sadaka sebebiyle kendisinden başka bir şey beklediği için sadakası minnet şâlbisinden kurtulmuş değildir. Şâyet bu çok kapalı bir şeydir bundan korunmanın çaresi nedir diye sorarsan? Derim ki :

Bilmiş ol ki bu hastalıktan korunmanın biri zâhiri, diğeri de bâtını olmak üzere iki çaresi vardır :

Bâtını çaresi, zekâtın borç olmasının sebebinde anlattığımız hakikatlar ile sadakayı kabul etmekle, kendisini temizlemesi bakımından asıl fakirin, kendisine ihsan ettiğini bilmektir.

Zâhiri çaresine gelince : Minneti kabul edenin hareketleridir. Zira bedenî hareketler ahlâk hâiline intikal eder. Nitekim kitâbın sonunda bunun sırları anlatılacaktır. Bunun için bâzı kimseler fakire sadakayı verdikleri vakit, âdeta kendilerini sâil yerine koyarak sâilin karşısına geçer, mütevacziyâne bir şekilde ondan kabulünü istirham eder ve reddetmesinden üzüntü duyar. Bâzıları da sâilin eli üstüne gelsin diye fakire avucunu açmak sûretiyle parayı verirler.

Hazret-i Âişe ve Ümmü Seleme, sâile bir şey gönderdikleri vakit, götürene sâilin ne gibi duâ ettiğini ezberlemesini tenbih ederler ve kendileri de sâile aynı şekilde duâ ederlerdi. Ve duâının onun duâsına karşılık olsun, sadakamız karşılıksız kalsın derlerdi. Sadakaya karşılık olur diye fakirden duâ beklemezlerdi. Çünkü duâ, sadakaya karşılık gibi olur. Bu sebepten sâilin duâsını misliyle karşılarlardı. Hazret-i Ömer Bin Hattâb ve Abdullah Bin Ömer (R.A.) da böyle yaparlardı. Erbab-ı basiret kalblerini böylece tedaviye çalışırlardı. İşte zâhirdaki çâre, tevâzu ve zillate delâlet eden hareketlerde bulunmakla minneti kendisinin yapmasıdır. Bâtını çareleri de yukarıda anlattıklarımızdır. Yâni zâhiri çâreler amel, bâtını çâreler ise ilim bakımındandır. Kalb, ancak birbiriyle karıştırılan ilim ve amel macunıyla tedavi edilir. Zekât ve sadakalarda aranan bu şartlar, namâzda aranan huşû gibidir. Namâzda huşû (Kur'ân-ı Kerim'in pek çok âyetleriyle sâbit olduğu gibi) Peygamber Efendimiz de:

«لَيْسَ لِلْمَرْءِ مِنْ صَلَاتِهِ إِلَّا مَا عَقَلَ مِنْهَا»

«Kişi için, namâzından ancak hatırladığı vardır.» (697)

Yâni “düşünerek huşû içinde kıldığı kısmından mükâfat alır. Akıllı başka yerde iken ne yaptığını bilmeyen, namâzdan mükâfat alamaz” buyurmuştur.

(697) Namâz bahsinde geçmiştir.

Zekâtta bu şartlar da Peygamber Efendimizin :

«لَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ صَدَقَةً مِّنَّانِ»

«Mennan [Başa kakan] ın sadakasını Allah kabul etmez.» (698) hadisi ve, Allahu Teâlâ'nın :

«لَا تُبْطَلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى»

«Sadakalarınızı minnet ve eziyet ile heder etmeyin.» (2 - Bakara: 264) Âyet-i celilesiyle sâbittir. Fakihlerin, bu şartlar bulunmadan zekâtın yerini bulması ve beraet-i zimmetin husûlû hakkındaki fetvaları ayrı bir dâvadır. Kitâbü's - Salât'da onun mânâsına işaret etmiştik.

Aituncü vazife : Verdiğini küçümsemek ve hiçe saymaktır. Zira verdiğini beğenir ve çok görürse ucb'a düşer. Ucb ve kendini beğenme bâli çok tehlikeli olup beraberinde ameli de mahveder. Nitekim Allahu Teâlâ :

«وَيَوْمَ حُنَيْنٍ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئاً»

«Ve çokluğunuz hoşunuza gittiği Hüneyn gününde size yardım etmiştir. Çokluğunuz o zamân size ucub vermişti de bu size (gelecek kazadan) bir şeyi gidermeye yaramamıştı.» (9 - Tevbe : 25) buyurmuştur.

Denildi ki, tâat küçümseindikçe, Allah katında büyür ve değeri artar. Günâh da büyük sayıldıkça Allah katında küçülür. Yine denildi ki: Hayır nimeti üç şey ile tamamlanır. O üç şey :

- 1 — Küçümsemek,
- 2 — Acele etmek,
- 3 — Gizlemektir.

Verdiğini çok görmesi, menn ve ezâ demek değildir. Çünkü minnet ve eziyet ihtimali olmayan, câmi, tekke ve kervansaray gibi yerlere vermekte de verdiğini «çok görmek» mümkündür. Hattâ ucub

(698) Bu ifâde ile kaynağı bulunamamıştır.

kendini beğenmek ve yaptığını büyütmek yalnız sadakalarda değil, bütün ibâdetlerde olur.

Bunun tedâvisi ilim ve amel ile dir :

İlim : Vereceği onda veyâ kırkta birin az olduğunu ve yukarıda anlattığımız gibi infakın en düşük derecesi ile kanaat ettiğini bilmiş olmasıdır. Bunu büyütme şöyle dursun, kula yakışan, azlığından utanmaktır. Eğer en üst dereceye yükselmiş ve bütün malını infak etmişse yine bunu çok görmez. Bunun için de malın kendisine nereden geldiğini ve niçin sarfettiğini düşünmesi kâfidir; çünkü haddi zâtında mal, Allahu Teâlâ'nındır. Malı o verdiği ve infaka kendini muvaffak kıldığı için Allahu Teâlâ'ya minnet etmeğe mecburdur. Allahu Teâlâ'nın hakkı olan bir şey'i kendi hakkında büyütmez. Eğer âhirette mükâfat almak için servetini infak etmişse, onu büyütmeğe hiç hakkı yok, çünkü onun kat kat fazlasını beklemektedir.

Amel : Sadakayı verirken, malının diğer kısmını infaktan cimrilik ettiği için borcunun bir kısmını verip diğerini veremeyen gibi, verdiğini utanarak ve başı eğik mahcûb bir vaziyette vermektir. Zira malının tamamı Allahu Teâlâ'nındır. Hepsini infak eden Allah katında daha sevimlidir. Hepsini infak ile emretmemesi kulun cimriliği sebebiyle kendisine ağır gelmemesi bakımındandır. Nitekim Allahu Teâlâ :

«إِنْ يَسْأَلْكُمُوهَا فَيُخْفِكُمْ تَبْخُلُوا»

«Eğer sizden onların (tamamını) ister, bu sûretle sizden (talebde) lleri giderse cimrilik gösterecekdiniz.» (47 - Muhammed: 37).

Yedinci vazife : En kıymetli, en iyi, en güzel, en helâl, en temiz ve en sevimli malını infak etmektir. Zira Allahu Teâlâ temizdir. Ancak temizi kabûl eder. Şübheli maldan verirse hakikatte kendi malı olmayabilir ve bu bakımdan da yerini bulamaz. Hazret-i Peygamber:

«طُوبَى لِعَبْدٍ أَنْفَقَ مِنْ مَالٍ اِكْتَسَبَهُ مِنْ غَيْرِ مَعْصِيَةٍ»

«Helâlden kazandığı malını infak edene müjde olsun.» (699) buyurmuştur.

Allahu Teâlâ'ya başkasını tercih etmiş olması bakımından, servetinin iyisini kendine, ailesine veya hizmetçisine bırakıp, âdisini Allah uğrunda vermesi, Allah üzerine başkasını tercih sayılacağından edepsizlik olur. Bu vaziyeti misâfirine tatbik etse ve meselâ, hazırladığı yemeklerin iyilerini kendi çocuklarına, kötülerini de misâfirine yedirse, misâfirini rencide etmiş, kalbini kırmış ve hiddetini celbetmiş olacağı meydandadır (İşte bunu düşünerek Allah rızası için malının iyisini infak etmelidir). Allahu Teâlâ'ya nisbetle vaziyet böyle olmakla, maksadı âhirette sevab almak ise yine iyisini infak etmesi gerekir; çünkü başkasını kendi üzerine tercih etmek, akıl kârı değildir. Halbuki insanın servetinden, kendisi için, ancak tasadduk edip ebedileştirdiği veya yiyip yok ettiği kısmı vardır (Diğeri onun değil, başkalarınındır). Yiyip giydigi bu ândaki ihtiyacı içindir. Bulduğunu bugün sarfedip, yarını düşünmemek yine akıl kârı değildir. Halbuki Allahu Teâlâ :

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا كَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَيَمَّمُوا الْخَبِيثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَكُمْ بِهِ

إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ»

«Ey imân edenler, (Hak yolunda) infakı (harcamayı) kazandıklarınızın en güzellerinden ve sizin için yerden çıkardıklarımızdan yapın. Kendinizin göz yummadan alıcısı olmadığınız pek âdi, bayağı şeyleri vermeğe yeltenmeyin.» (2 - Bakara: 267)

Yâni size verilse surat ekşitmeden ve kızarmadan almayacağınız şeyleri Allah için infaka kalkışmayın demektir. Haberde:

«سَبَقَ دِرْهَمٌ مِائَةَ أَلْفٍ دِرْهَمٍ»

«Bir dirhem yüzbin dirhemi geçmiştir.» (700) buyuruluyor.

Bu, en temiz, helâl ve iyi malından bir dirhemi içten gelen bir sevgi ile Allah uğrunda infak etmekle olur. Diğer taraftan yüzbin dirhem verir, fakat şübheli ve sevmediği maldan, sevmeyerek verir. Bu

vaziyeti onun Allah rızasını tercih etmediğine delâlet eder. Ötekî bir dirhem, bu yüzbin dirhemden daha makbûl olur. Sevmediklerini infak edenleri zem etmek üzere Allahu Teâlâ :

«وَيَجْعَلُونَ لِلَّهِ مَا يَكْرَهُونَ وَتَصِفُ أَلْسِنُهُمُ الْكُذِبَ أَنَّ
لَهُمُ الْحُسْنَىٰ لَا جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ»

«Onlar kerih gördükleri şeyleri Allah'a isnad ederler, dilleri ise yalan söyler durur. [Güya], en güzel makam kendilerininindir. Muhakkak ki onlar için ateş var.» (16 - Nahl: 62)

Bâzıları onları tekzip için bu "Lâ" da vakfetti sonra başlayarak:

«جَرَمَ أَنَّ لَهُمُ النَّارَ»

«Allah için verdiklerini kerih görmeleri onlara cehennemi kazandırdı.» dediler.

Sekizinci vazife : Sadaka ve zekâtı nemalandıran, yâni sadaka ve zekâtı iyilikte kullanan kimseleri seçmektir. Umumî olarak yalnız bu sekiz sınıfta dahildir diye yetinmemeli. Çünkü bu umum dışında bâza hususî vasıflar vardır. Onları gözetmelidir.

Bunlar da altı tanedir :

1 — Dünyâdan yüz çevirip yalnız âhiret için çalışan müttakî fakirleri seçmek. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«لَا تَأْكُلْ إِلَّا طَعَامَ تَقِيٍّ وَلَا يَأْكُلْ طَعَامَكَ إِلَّا تَقِيٌّ»

«Yalnız müttakîlerin yemeğini ye, senin yemeğini de yalnız müttakîler yesin.» (701) buyurmuştur.

Çünkü müttakîlere yapılan yardım, onların takvâlarını artırmağa hizmet eder. Bu sâyede yardımda bulunan da ecir kazanır. Yine Peygamber Efendimiz :

(701) Ebû Davud ve Tirmizî, Ebû Saïd'den:

«أَطْعِمُوا طَعَامَكُمْ الْأَتْقِيَاءَ وَأُولُوا مَعْرُوفِكُمُ الْمُؤْمِنِينَ»

«Yemeğinizi müttaki kimselere yedirin. Sadakalarınızı da mü'minlere verin.» (702) buyurmuştur.

Diğer bir ifâde ile :

«أَضِيفْ بِطَعَامِكَ مَنْ تُحِبُّهُ فِي اللَّهِ تَعَالَى»

«Yemeğin ile Allah için sevdiğin kimseye ziyâfet ver.» (703) buyurmuştur.

Âlimlerden biri, fakirlerin yalnız sofularına yedirirdi. Kendisine böyle yapmasan da bütün fakirlere infak etsen daha iyi olmaz mı? diyenlere :

— Hayır bunlar, yalnız Allah için çalışıyorlar. İhtiyâç karşısında bu himmetleri sarsılır. Bunlardan bir tânesinin ihtiyâcını temin edip onu yine Allah için çalışmağa sevk etmek, düşünceleri dünyalık olan kişilere bin dirhem vermekten benim için daha sevimlidir, dedi.

Bu vaziyeti Cüneyd-i Bağdadi'ye anlattılar. O da çok beğendi ve: «İşte bu zât Allahu Teâlâ'nın velilerinden biridir. Uzun zamandır böyle güzel bir kelâm duymadım.» dedi. Sonra bakkallıkla iştigal eden bu zât, fakirlere parasız mal vere vere iflâs etti ve bir daha ticâretle meşgûl olmak istemedi. Fakat bunu haber alan Cüneyd, kendisine sermaye göndererek ticâretten ayrılmamasını ve o gibi temiz çalışanlara ticâretin zararı olmadığını söyledi.

2 — Bilhassa ilim sâhibi olan fakirleri seçmek. Çünkü bu gibilere vermek ilimde kendilerine yardım etmek demektir. Sahih niyet ile ilim tahsili en büyük ibâdettir. İbn Mubârek sadakalarını hasaten âlimlerin fakirlerine tahsis ederdi. Kendisine niçin böyle yaptığı soruldukta :

— «Ben Peygamberlikten sonra ilimden daha üstün bir rütbe olduğunu zannetmiyorum. Âlimlerden biri bir ihtiyâçla karşılaşınca onun ile meşgûl olur da okuyamaz. Onun ihtiyâcını temin edip okumasını sağlamak daha makbûldür.» diye cevap vermiştir.

(702) İbnü'l-Mübârek, «El-Birr ve's-Silede».

(703) İbnü'l-Mübârek rivâyet etmiştir.

3 — Takvâsında ve tevhidinde sâdık olanları seçmek. Tevhidde sadakat demek, hediye alındığı vakit, vâsitaya bakmadan nimetin Allah'tan olduğunu bilerek ona şükretmek demektir. Kulların en çok şükredenleri, nimeti Allah'tan bilenlerdir. Lokman'ın oğluna vâsiyetinde :

—«(Oğlum) Allah ile kendi aranda, nimet veren bir kimsenin mevcûdiyetini hatırına getirme. Başkalarının in'amına değer verme.» demiştir.

Allah'tan başkasına şükreden kimse, in'am edeni bilmemiş ve vâsitanın emr-i ilâhiye mazhar olduğunu anlamamış olur. Zira kul verdiği şeyleri, Allahu Teâlâ'nın yarattığı sebepler sâyesinde verir. Kul, Allah'ın emrindedir. Dîn ve dünyâsının selâmetinin infakta olduğunu, Allahu Teâlâ onun kalbine ilka ettikten sonra, o hiç bir sûretle infaktan geri kalmaz. Muharrik kuvvetleşince onu infaka sevkeder. Artık kul buna muhalefet edemez hâle gelir. İradeleri halkedip, niyetleri hazırlayan, zafiyet ile tereddüdü izâle eden ve bu iradeleri tahakkuk ettirmek için kudreti hazırlayan blzzat Allahu Teâlâ'dır. Ancak bütün bunları kavrayan kimse, müsebbibü'l-esbâba bağlanır. Bu gibiler, kendisine teşekkür edip kendisini övenlerden Allah katında daha iyi olduğunu anlar. Çünkü «teşekkür», faydası az olan dîlin hareketinden ibârettir. Nimeti Allah'tan bilip O'na şükredene yapılan yardım ise, şübhesiz kaybolmaz. Fakat yaptığın in'am karşılığında seni övenler, yardımın kesilmesiyle hiç sıkılmadan seni yererler. Senden bir eziyet görseler hemen bedduâ ederler. Bu gibilerin hâli mürallikten ibârettir. Rivâyet olundu ki :

«أَنَّه صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مَعْرُوفًا إِلَى بَعْضِ الْفُقَرَاءِ وَقَالَ
لِلرَّسُولِ : احْفَظْ مَا يَقُولُ فَلَمَّا أَخَذَ قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَا يَنْسَى
مَنْ ذَكَرَهُ وَلَا يُضَيِّعُ مَنْ شَكَرَهُ . ثُمَّ قَالَ : اللَّهُمَّ إِنَّكَ لَمْ تَنْسَ
فُلَانًا — يَعْنِي نَفْسَهُ — فَاجْعَلْ فُلَانًا لَا يَنْسَاكَ يَعْنِي بِفُلَانٍ نَفْسَهُ
فَأَخْبَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِذَلِكَ فَسَرَّ وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : عَلِمْتُ أَنَّهُ يَقُولُ ذَلِكَ»

«Peygamber Efendimiz, fakirin birisine bir sadaka gönderdi ve giden adama, “söylediklerini ezberle” buyurdu. Sadakayı alan: “Hamd ol Allah’a ki kendini zikredenı unutmadı ve kendisine şükredenı terketmedi” sonra devâmla: “Allah’ım beni unutmadığın gibi beni de seni unutmıyan kullarından eyle” diye duâ etti. Böyle söylediğı Resûl-i Ekrem’e haber verilince, Peygamber Efendimiz de “Ben onun öyle söyleyeceğini biliyordum” diyerek gülümsemiştir.» Bak nasıl yalnız Allah’a bağlanmıştır. Sadakayı verenı hiç anmamıştır. (704)

Yine Peygamber Efendimiz bir kişiye: «Tövbe et» buyurunca, adam: «Muhammede değil, yalnız Allah’a tövbe ederim» demiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

«عَرَفَ الْحَقَّ لِأَهْلِهِ»

«Hakkı ehline tanıdı.» (705) buyurdu.

İfk vak’asında Hazret-i Âişe’nin beraetini ifâde eden Âyet-i Celîle nâzil olduğı zamân Hz. Ebûbekir (R.A.), Hz. Âişe (R.A.)’ye kalk Resûl-i Ekrem’in başını öp deyince, Hazret-i Âişe:

«وَاللّٰهُ لَا أَفْعَلُ وَلَا أَحْمَدُ إِلَّا اللّٰهُ»

«Vallahi bunu yapmam ancak Allah’a hamd ederim.» demiştir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz:

«دَعَّهَا يَا أَبَا بَكْرٍ»

«Bırak onu ya Ebûbekir.» (706) buyurmuştur.

Diğer ifâde ile de Hazret-i Âişe, Hazret-i Ebûbekir’e hitaben:

(704) Kaynağı bulunamamıştır.

(705) Ahmed ve Taberânî, el-Esvéd b. Serî’den.

(706) Ebû Davud, Hz. Âişe’den.

«بِحَمْدِ اللَّهِ لَا بِحَمْدِكَ وَلَا بِحَمْدِ صَاحِبِكَ»

«Yalnız Allah'a hamdederim, ne sana ve ne de arkadaşına hamdetmem.» demiştir.

Hız. Âişe, Vahy Peygamber Efendimiz vâsıtasıyla kendisine ulaştığı hâlde böyle yaptı. Peygamber Efendimiz de bu hâle bir şey demedi. Eşyayı Allahu Teâlâ'nın gayrisinden bilmek, kâfirlerin vasfıdır. Nitekim Allahu Teâlâ :

«وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ
وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ»

«Allah, tek olarak anıldığı zaman, âhirete inanmayanların kalpleri nefret ile çekilir. Allah'tan başka mâbutları anılsa hemen kalpleri sevinç ile dolar, yüzleri güler.» (39 - Zümer : 45)

Bâtınını vâsitalardan temizlemeyip onları yalnız vâsita olarak tanımayan, sırrını gizli şirkten kurtaramamış gibidir. Şirkin leke ve kokularından tevhid akidesini temizlemekte Allah'tan korkmalıdır.

4 — Hâlisten şikâyetçi olmayanı seçmektir. Vaziyetinden şikâyet etmeyip hâline razı ve ihtiyâcını gizleyen veyâ mürüvvet sâhibi, herhangi bir âfet neticesi serveti elinden gitmiş ama servet hâlindeki itiyatlarını unutmamış, zâhiren zengin görülen ve varlık perdesi altında yaşayan fakir olmalıdır. Bu gibi fakirler hakkında Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur :

«يَحْسَبُهُمُ الْجَاهِلُ أَغْنِيَاءَ مِنَ التَّعَفُّفِ تَعْرِفُهُمْ بِسِيمَاهُمْ لَا يَسْأَلُونَ
النَّاسَ الْخَافًا»

«Onlar istemekten çekindikleri için hâllerini bilmeyen onları zengin zanneder, sen onları sîma ve hâllerinden tanırsın, halktan ısrar ile bir şey istemezler.» (707)

Yâni ısrar ile istemezler, istemekte ısrar etmezler. Çünkü Allah'a kavi imânları olduğu için zengin, sabırlı ve izzet-i nefis sâhibidirler. İşte her muhitte bu gibi dindar ve iffet perdesiyle süslenmiş fakirleri aramak lâzımdır. Bu gibilere infak etmek, âşikâre isteyicilik edenlere vermekten kat kat sevâbtır.

5 — Ailesi kalabalık olan ve ayrıca hastalık veya herhangi bir sebeble hârice çıkıp kazanamıyan fakirleri seçmektir. Çünkü burada, Allahu Teâlâ'nın :

«لِلْفُقَرَاءِ الَّذِينَ أُخْصِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ»

«(Sadakalarınızı) Allah yolunda kendini vakfetmiş yeryüzünde dolaşmağa gücü olmayan fakirlere verin.» (2 - Bakara: 273) buyurduğu mânâ bulunmuş olur. Yâni fakirlik, geçim darlığı veya kendini olgunlaştırmak gibi sebeplerle âhiret yolunda mahbus kaldılar yeryüzünde dolaşamıyorlar. Zira bu sebeplerle onların kanatları kesik ve etrafları çevrilmiştir. Bu sebeplerden Hazret-i Ömer (R.A.) Ehl-i Beytin ihtiyacını temin için on tane ve daha ziyade koyunu birden verirdi. Çünkü Peygamber Efendimiz de atıyeyi ihtiyaç nisbetinde verirdi.

Hazret-i Ömer'e (R.A.) «Cehdü'l-belâ» nedir? diye sorulduktaki: «Allenin kalabalık ve servetin azlığı demektir» diye cevap vermiştir.

6 — Akriba ve mahremlerden seçmek. Bu gibilere vermek hem sadaka ve hem de sila-i rahimdir. Sila-i rahimde hesaba gelmeyecek kadar büyük sevablar vardır. Hazret-i Ali (R.A.): «Benim için, dostlarımdan kardeşlerimden birine bir dirhem vermek, başkasına yirmi dirhem vermekten, yirmi dirhem vermek, başkalarına yüz dirhem vermekten, onlara yüz dirhem vermek, bir köle azad etmekten sevimsilidir.» buyurdu.

Akrabalar yabancılar üzerine tercih edildiği gibi, dost ve ahabalar da diğer tamşlar üzerine tercih edilir. Bu inceliklere riâyet edilmelidir.

İşte aranan altı hususî vasıf bunlardır. Her vasıfta ayrı ayrı dereceleri vardır. Lâyık olan bunların en iyisini aramaktır. Bütün bu vasıfları kendinde toplayan bir fakir bulunursa bu büyük bir ganîmettir. Bu hususta ihtihad eder ve isabet ederse yâni arar ve bu vasıfta bulursa iki, ihtihadında hata ederse yâni aradığı hâlde yanılarak başkasına verirse de yine bir ecir almış olur. Aldığı iki ecrin birincisi; dünyâda cimrilikten temizlenmesi, kalbinde Allah sevgisinin kuvvet-

lenmesi ve Allahu Teâlâ'ya itaat etmeğe cehdetmesidir. Kalbinde yerleşen bu üç sıfat, Allahu Teâlâ'ya olan istiyakını artırır.

İkinci ecir; sadakayı alanın duâsını almaktır. Zira Ebrarın —lyilerin— kalblerinin, hal-i hazırda ve istikbâlde güzel tesiri vardır. Eğer sadakasına tam bu gibi ehil olanları bulursa, böylece iki ecir birden, bulamazsa birinci ecir ihraz etmiş olur. Her şeyi olduğu gibi Allah bilir.

ÜÇÜNCÜ BÂB

BU BÂB, SADAKAYA MÜSTAHAK OLANLARIN KİMLER OLDUĞU VE SADAKA ALANLARIN VAZİFELERİNE DÂİRDİR

Zekâtın verileceği yerler :

Bilmiş ol ki zekât, Hâşim ve Muttalib oğullarından olmamak, hür ve müslümân olmak şartıyla Kur'ân-ı Kerim'de Tevbe sûresi 60 ıncı âyette gösterilen sekiz sınıf insânlara verilir. Kâfire, köleye (İmâm-ı Âzam'a göre azad olacak köleye verilir), Hâşimî ve Muttalib'lere verilmez. Velilerinin kabzetmesi şartıyla, fakir, sabi ve mecnunlara verilir. Şimdi bu sekiz sınıfı anlatalım :

BİRİNCİ SINIF : Fakir ve yoksullardır :

Fakir, bir şey olmadiğı gibi kazanma imkânları da olmayan insândır. Eğer bir günlük nafakası ve kendine göre giyeceğı elbisesi varsa, fakir değıl, miskindir. Şâyet elinde olan, bir günlük nafakasına yetmiyorsa o yine fakirdir. Eğer, mendili, ayakkabısı ve pantolonu olmayıp yalnız bir gömleğı olur ve bu gömlek, o fakirin vaziyetine uygun şekilde, mendil, don ve ayakkabı alabilecek kıymette değılse yine fakirdir. Çünkü o, bu ânda muhtâç olduğı maddeleri bulamamış vaziyettedir. Her ne kadar bazıları, fakir için yalnız setr-i avret edecek elbise kâfidir dedilerse de bu, doğru değıldir. Çünkü böyle bir fikir ifrattır. Esasen bu derecede bir fakir bulunmaz. Kişinin dilenciliğı itiyat etmesi kendisini fakirlikten çıkarmaz. Çünkü dilencilik kazanç yolu değıldir. Fakat kazanmağı iktidarı olan kimse fakir sayılmaz. Ancak kazancı âlet ile olur ve âleti de bulunmazsa, yine fakirlikleri çıkmış olmaz. Onun için âlet satın almak caizdir. Kâr ve kesbe gücü yetene fakirlik yakışmaz. Eğer şer'i ilimler ile uğraşmak sûretiyle kâr ve kesbinde bulunamıyorsa fakirdir. Kendisine zekât verilebilir. Artık onun çalışma kudreti nazar-ı itibara alınmaz. Eğer ibâdetle meşgul olmak sûretiyle kâr ve kesbten geri kalıyorsa, fazla ibâdeti terkedip kazanç ile iştigal etmelidir. Çünkü kesb ile uğraşmak nâfile ibâdetten makbûldür. Zira Peygamber Efendimiz :

« طَلَبُ الْحَلَالِ قَرِيضَةٌ بَعْدَ الْفَرِيضَةِ »

«Helâl [nafaka] talebi, farz üzerine farzdır.» (708) buyurmuştur.

Resûlullah, buradaki «farz üzerine farz» tâbirinden kesb yolunda gösterilen say ü gayreti kasdetmektedir.

Hazret-i Ömer (R.A.) «Şübbeli (de olsa) kazanç, dilencilikten daha hayırlıdır.» buyurmuştur.

Eğer kişi babasının verdiği, veyâ nafakası üzerine vâcib olan kim-aenin verdiği ile yetiniyorsa, bu hâl kazanmaktan ehven ve fakat gay-ri makbûl olmakla beraber yine fakir sayılmaz. (Hanefîlere göre ken-disinin bir şeyi olmadığına göre yine fakirdir. Yâni babası zengin olup kendisinin bir şeyi olmayan, zengin çocuğuna zekât verilir).

İKİNCİ SINIF : Miskinlerdir :

Miskin, gelirlı giderlini karşılamayan kimse demektir. Bâzan ge-lirli giderini karşılamadığı için bin dirhem maaş alan miskin, buna mukabil bir ip ile baltadan başka bir şeyi olmadığı hâlde bunlar ile geçimini sağlayabilen, zengin sayılır. Oturduğu evleri, durumuna uy-gun elbisesi kendisini miskinlikten kurtaramaz. Yine kendi vazîyetine göre münasib ev eşyası, mefruşatı ve fıkıh kitâblarının bulunması, kendisini miskinlikten kurtaramaz (709). Yalnız kitâbları olup kitâb-lardan başka bir şeyi olmayan kimse fıtır sadakasını vermez (Sadaka-i fıtır bahsine bak.). Kitâb, ev eşyası, elbise, aynı hükümde ve insanın muhtâc olduğu maddelerdendir. Fakat kitâb ihtiyâcında biraz ihti-yatlı davranmalıdır.

Kitâba ihtiyâç üç sebepten olabilir : a) Okutmak, b) İstifâde et-mek, c) Mütalâa ile gönül eğlendirmek. Ancak öyle zevk ve eğlen-mek muteber değildir. Âhirete faydası olmayan, dünyâda ancak zevk için okunan, şîir ve târîh kitâbları gibi. Bu kitâblar yemin kefa-retini ödemek ve fitre borcunu vermek için satılırlar. Ve bunlara sâhib olan miskin sayılmaz.

Okutmak için olan kitâblarına gelince. Eğer kitâb sâhibi ücret karşılığı terbiyecî, müderris ve öğretici ise; terzinin makinesi ve di-

(708) Taberânî ve Beyhakî, İbn Mesûd'dan.

(709) Hanefîlere göre iki kattan fazla yatak, ihtiyâcından fazla mefruşat, ihtiya-cundan fazla kap kaçak her cinsten birer takımdan fazla olan kitâblar, hattâ fazla Kur'ân-ı Kerîm bile ve evinde kullanmadığı fazla odası, kurban ve sadaka-i fıtır nısa-lında hesaba katılır.

ger sanatkârların âletleri gibi, onun kitâbları da âletleri sayılacağından fitre vermek için satılmazlar. Yok eğer ücretle değil, farz-ı kifayeyi yerine getirmek için okutuyorsa, yine kitâblarını fitre vermek için satmaz ve bu kitâbla sâhibini miskinlikten kurtaramaz. Çünkü bu kitâblar, mühim ihtiyâc maddelerindendir.

Kitâblardan öğrenme ve istifâde ihtiyâcına gelince. Meşelâ kendini tedavi için tıp kitâbı veyâ mütalâa edip ders alması için vaaz kitâbı saklaması gibi, eğer bulunduğu memlekette doktor ve vâiz varsa bunların hiçbirine ihtiyâc yoktur. Eğer yoksa o zamân bunlara ihtiyâc vardır. Bâzan olur ki, bir kitâbı uzun müddet sonra mütalâa edecektir. Buna göre lâıyk olan ihtiyâc müddetini tâyin etmektir. İhtiyâc müddetini tâyinde en doğru olanı, bir sene olarak takdir etmektir. Sene içerisinde mütalâa etmeyeceği kitâblara ihtiyâcı yoktur. Bir günden fazla nafakası olana, fitre vermenin vâcib olduğunu yukarıda söylemiştik. Nafakayı bir günlük olarak takdir ettiğimize göre ev eşyasını ve elbiseyi de bir senelik olarak takdir etmek münasip olur. Kış mevsiminde yaz, yaz mevsiminde de kış elbisesi satılmaz. Kitâblar da daha ziyade ev eşyası ve elbise meyânına girer. Bâzan bir kitâbdan elinde iki nüsha bulunur ki, bunların birine ihtiyâcı yoktur. Şâyet, biri daha doğru, diğeri daha güzeldir. Bu bakımdan ikisine de ihtiyâcım var derse, biz de: Doğru olanını sakla, güzelini sat deriz.

Bir fenden, biri muhtasar, diğeri mufassal iki kitâbı olanın maksadı istifâde etmek ise mufassalını saklar, muhtasarını satar. Yok eğer gayesi ders okutmak ise ikisi de kendisine lâzımdır. Hiç birini satmaz (710). Bu husûsta fıkıh kitâblarının dokunmadığı sayılamıyacak kadar pek çok misâller vardır. Bunları burada anlatmamız, âmme ihtiyâcı olmaları ve bu husûsta en güzel yolun, bu anlattığımız, düstur olması bakımındandır. Zira bu sûretleri hakkiyle çıkarmak mümkün değildir. Çünkü bu, görüş miktarında, sayısında ve nev'inde ev eşyasına, elbiseye, hattâ darlık ve genişlikte eve de sirâyet eder. Halbuki bunlar hakkında da kat'î bir hudut yoktur. Ancak, fakih, kendi kanaatine göre içtihadını yapar, görüşüne göre bir hudut tâyin eder. Ve bu sûretle tehlikeli şübhelere atılır. Ama vera' sâhibi olanlar daima ihtiyâtı tercih edip, şübheli şeylerden kaçınarak şübhesiz olanlara sarılırlar. Âşikâr ve belli olan karşılıklı iki taraf arasında pek çok şübheli dereceler vardır. İnsânı bunlardan koruyan, ancak ihtiyattır. (En doğrusunu Allah bilir.) (711).

(710) Hanefilere göre ticâret için olmiyan kitâblarda zekât yoktur, yalnız ihtiyâc olan fazla olanlar fitrede hesab edilir.

(711) Fakir ile miskin hakkındaki sözler :

1 — İbnül Sikkit: Miskin hiç bir şeyi olmayan, fakir bir miktar varlığı vardır.

ÜÇÜNCÜ SINIF : Âmillerdir :

Âmiller, Halife ve kadılar hâriç, zekât toplayan memurlar, zekât tahsildarlarıdır. Kabîle reisi veya kethüdası, muhafız, kâtilb, muhasib, bekçi ve nakliyeciler de bunlar meyânındadır. Hiç biri emsâline verileenden fazla maaş alamaz. Bunlar için ayrılmış olan zekât sermayesinden bir fazlalık artarsa, bu fazlalık diğer sınıflara müsavi olarak taksim edilir. Eğer topladıkları zekât ücretlerine yetmezse eksik kalan ücretleri devlet hazinesinden tamamlanır (Hanefilere göre âmil, bu paradan alır, fakat aldığı zekât değil, ücrettir; onun için Hâşimi olmayan zengin âmil de bu parayı alabilir).

DÖRDÜNCÜ SINIF : Müellefetü'l-kulûbtür :

Müellefetü'l-kulûb : (Yeni) müslümân olmuş (ve fakat İslâmiyete henüz ısınmamış) kabileleri arasında hatırı sayılan eşraflardır. Bunlara sadaka vermekte hem kendilerini İslâmiyete ısındırmak ve hem de diğer eşrafı teşvik vardır (712).

2 — Esmâi: Bunun aksine olarak, fakir hiç bir şeyi olmayan; miskin, bazı şeyleri olan kimsedir. Nitekim Kur'anda "İmdi gemi, denizde çahşaa miskinlerin idl..." buyurulmaktadır ki gemileri olduğu hâlde kendilerine miskin denmiştir. Fakirler hakkında da: "Hârice çıkmaya iktidarları olmayan ve iffetlerinden, durumlarını bilmeyenler kendilerini zengin zanneder." buyurulmuştur.

Lûgat âlimleri de aynı şekilde ihtilâf etmiştir. Bâzıları, miskin, hiçbir şeyi olmayanıdır. Nitekim, «Ev miskinın zâmetrebetini» yani miskinın oturduğu topraktan başka bir şey yoktur demektir. Bunun aksini söyleyenler de vardır.

Hanefî mezhebinde fakir, nisaba mâlik olmayan kimsedir.

Miskin de hiç bir şeyi olmayandır.

(712) Müellefetü'l-Kulûb iki sınıftır. Biri yeni müslümân olup İslâmiyet henüz kendisinde yerleşmeyen eşrafıdır. Diğerî kâfirdir. Bunlar da iki kısımdır. Bir kısmının İslâmiyete gelmek ihtimali var, diğer kısmının aslâ İslâmiyete gelmek ihtimalleri yok, fakat şerhlerinden korunması gereken kimselerdir. Peygamber Efendimiz Kur'an'ın hükmüne bu sınıfların hepsine yer vermiştir; fakat zekât veya ganimet mallarının hangi kısmından verdiği ihtilâfıdır. Peygamberimizin irtihâlinde sonra bu gibilere sadakanın verilip verilmeyeceği yine ihtilâfıdır. Bâzılarına göre bu hüküm bakidir. Zâruet karşısında bulunan memleket halkı veya ordu bu gibilere sadaka verebilir. Diğer bâzılarına göre sebebin kalkması ile bu hüküm de kalkmıştır. Çünkü bunlara sadaka vermek İslâmiyeti yükseltmek içindi. İslâmiyet izzetini buldu daha onlara ihtiyâç kalmadı. Diğer bâzıları bu âyet-i celîlenin mensuh olduğunu kabul etti ve Hazret-i Ömer'in: «Dileyen imân etsin, dileyen kâfir olsun» diye okuduğu âyet-i celîle ile mensuh olduğunu kabûl etti. Diğer bâzıları da: Haberi meşhur ile ziyâde bakımından nesh câiz olur sa icma' ile de nesh câizdir, dediler.

Hülâsa : Hanefilere göre bu sınıf Peygamberimiz irtihâliyle kalkmıştır. Ebû-bekir'in hilâfetinde Uveyne ve Ekra' nâmındaki zâtlar eskisi gibi zekât istediler. Ebû-bekir onları Ömer'e gönderdi. Ömer, Ebûbekir'in yazısını yırttı ve yukarıdaki âyeti okudu. İsterseniz bizim gibi parasız olarak İslâmiyeti kabûl edin istemezseniz işte kılıç dedi. Onlar kâğıt parçalarını Ebûbekir'e getirip halife sen misin, Ömer midir? diye

BEŞİNCİ SINIF : Mükâteblerdir :

Mükâteb : Para ile azad olacak köleler demektir. Efendisi, bana şu kadar para getir ben seni azad edeyim der. «Para ile kendisini satın alacak olan bu gibi biçarelere» zekât verilir. Bu zekât, onları borçlarına mahsûben efendilerine de verilebilir. Sâhibi, azad edeceği kölesine zekâtını veremez. Çünkü fiilen kölesidir. Verdiği zekât yine kendisine döner.

ALTINCI SINIF : Garımûndur :

Garım demek, meşrû yolda harcamak üzere istikraz edip borçlanan, borçlu demektir. Borcunu ödeyemeyen bu gibilere zekât verilir. Ancak böyleleri, parasını fenalığa harcamışsa, tövbe ettikten sonra kendisine verilir. Borçlu olan zengine ise zekât verilmez. Ancak bu borcu iki kabile arasını bulmak veya umumî bir fitneyi bastırmak için yapmışsa o zamân yine borcu ödenir (713).

YEDİNCİ SINIF : Gazilerdir :

Nafakası ordu tarafından temin edilmeyen gazilere, zengin de olsalar, muharebe etmelerine yardım olmak üzere zekât verilir (714).

SEKİZİNCİ SINIF : Yolculardır :

Yolcu veya misâfir, günâh ve masiyet bulunmayan maksadlarla memleketinden taşraya çıkmış kimselerdir. Böyle kimseler eğer fakir iseler, onlara zekât verilir. Eğer kendi memleketinde malı mülkü varsa, o zamân ancak memleketine ulaştırarak miktar verilir.

Şâyet bu vasıflar nasıl bilinir? dersin, derim ki:

— Fakirlik ve miskinlik, yalancılığı kat'iyetle bilinmedikçe, isbat ve yemin şartı aramadan zekât ve sadakayı alanın sözüne itimad etmekle yani kendi ifadesiyle bilinir.

Gazilik ve yolculuk birbirlerinin benzeridirler. Zira bunlar istikbâle alt hâdiselerdir. Binaenaleyh, bir kimse «ben gaziyim (veyâ yolcuyum)» dediği zamân kendisine zekât verilir. Halbuki karşısında du-

sorduklarında Ebûbekir inşaallah o da olacaktır, dedi. Ve Ömer'in bu hareketini tasvih etti. Bunlara da kimse itiraz etmedi. Böylece sekiz sınıf arasından bu sınıf çıkmış oldu. Fakat bu sınıfın çıkması, nassı bozan onların icması ile değil, onların icmama esas teşkil eden yukarıki âyet-i celile ileldir. (Allahü A'lem) (Mütercim).

(713) Hanefilere göre borcundan fazla nisaba mâlik olmayan veya alacağı olup alacağını kolaylıkla alamıyan borçluya zekât verilir.

(714) Bu, Kur'ândaki "Fî sebilillah" (Allah yolunda alanlar) âyet-i celilesinden alınmadır. Buna birçok mânâlar verilmele beraber İmâm-ı A'zam'a göre, gazilerin fakirlerine, yolda kalmış her sınıf insânlara ve bîlhassa Hacı yolunda parasız kalmışlara verilir, tabii sefer hâlinde bulunan gaziler de bu hükümdedir. (Mütercim).

ran adam ne muhârebe meydânındadır, ne de yolda gitmektedir. Bunun için bunların sözüne itimad edersin.

Fakat diğer altı sınıfa gelince; onların bahis mevzuu sınıflardan olduklarına dair delil lâzımdır. İşte zekâta müstahak olmanın şartları bunlardır. Bu sınıflardan kime ne kadar zekât verilir mes'elesine gelince, onu ilerideki bahislerde beyan edeceğiz.

ZEKÂTİ ALANIN VAZİFELERİ

Zekât alanın vazifeleri beştir.

1 — Zekâtın, kendisine verilmesini Allahu Teâlâ'nın farz etmesi, bu sûretle ihtiyâcını karşılayıp bütün düşüncelerini bir noktaya toplamak için olduğunu bilmektir. Zaten Allahu Teâlâ'nın bütün insânlardan istediği, tek bir şeyi gaye edinmektir. O da Allah (sevgisi) ve âhîret (korkusudur). Allahu Teâlâ'nın :

«وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ»

«Cinleri ve insânları, ancak [Beni bilmeleri ve] bana kulluk etmeleri için yarattım.» (51 - Zâriyât: 56) hitabından, muradı da budur. Fakat vaktâ ki Hikmet-i ilâhiye kullarına şehvet ve ihtiyâcları musallat etmeyi iktiza etti ve bu ihtiyâclar düşüncesini dağıtırsa, yine kerem-i ilâhî olarak ihtiyâclarına cevap verecek nimetleri de yağdırdı. İhtiyâclarını giderip huzûr içinde kulluk ve ibâdet etmeleri için kullarına bol servetler ihsân etti. Bir kısmının servetini çoğalttı, fakat serveti başına belâ oldu ve kendisini tehlikelere sürükledi. Bir kısmını da, şefkatli bakıcının hastasını kayırdığı gibi korudu; dünyâ servetlerinden uzaklaştırdı. Kazançlarının kolay olması için ihtiyâcını zenginler vâsıtasıyla kendilerine gönderdi. Kazanmak ve kazandığını muhafazadaki zabmetleri zenginlere çekti. Faydasını fakirlere nasib etti ki, onlar bu sayede yalnız Allahu Teâlâ'ya kulluk eder ve ölüm sonrası için hazırlanırlar. Ne dünyâ serveti onları meşgul eder, ne de yoksulluk bu hazırlıklarına mâni olur. İşte nimetin son haddi budur.

Fakirin vazifesi yoksulluğun kadrini bilmek ve Allahu Teâlâ'nın kendisine verdiği faziletlerin, kendisinden uzaklaştırdığı nimetlerden daha üstün olduğunu anlamaktır. İnşaallah bu husûslar, (Kitâbü'l-Fakr) da fakirlik bahsinde açıklanacaktır.

Zengin vâsıtasıyla, Allahu Teâlâ'dan aldığını, kendisine rızık ve ibâdetine yardımcı olarak alsın ve ahrken niyeti, aldığını tâatte kullanmak olsun. Eğer tamamiyle buna muktedir olamıyorsa, hiç olmazsa

mübâh olan yerlerde harcasın. Eğer aldığını isyanda harcarsa küf-ran-ı nimet ederek Allahu Teâlâ'nın gazabına uğramağı ve rahme-tinden uzak olmağı hak eder.

2 — İkinci vazifesi, sadakayı verene teşekkür etmek, duâ etmek ve onu övmektir. Fakât teşekkür ve duâsı, zenginî vâsita olmaktan ileri götürmemelidir. Ancak Allahu Teâlâ'nın nimetlerinin kendisine ulaşmasında zenginî bir yol ve vâsita olarak kabûl etmelidir. Nime-tin ulaşmasını sağlayan yol da, vâsitanın da övülmeğe hakkı vardır. Bu şekilde övgü, nimetin Allah'tan geldiğini bilmeğe aykırı değildir. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ»

«İnsânlara teşekkür etmeyen, Allah'a şükretmemiş sayılır.» (715) buyurmuştur.

İnsânları halkeden, onlara kuvvet ve kudreti veren, bizzat kendi-si olduğu hâlde Allahu Teâlâ dahi Kur'ân-ı Kerîm'in bir çok yerlerin-de amellerinden dolayı kullarını övmüştür. Misâli; bir âyet-i celiide :

«نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ»

«[Eyyûb] O ne güzel kuldur! Hakikat o, dâlma Allah'a sığınır.» (38 - Sâd: 44) buyurmuştur.

Buna benzer daha pek çok âyetler vardır. Binaenaleyh sadakayı alan duâsında: «Allahu Teâlâ ebrar gibi, senin de kalbini temizlesin, hayırlıların ameli ile senin de amelini artırsın ve şehitlerin ruhiyle beraber senin de ruhuna rahmet etsin» demelidir. Peygamber Efen-dimiz :

«مَنْ أَسَدَى إِلَيْكُمْ مَعْرُفًا فَكَافَتْهُ ، فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا فَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ»

«Size bir hediye verildiğinde ona misliyle mukabelede bulunun.

(715) Tirmizî, Ebû Sâid'den.

Eğer buna gücünüz yetiniyorsa, onu karşılayacak derecede kendisine duâ ediniz.» (716) buyurmuştur.

Verilen hediye'nin kusuru varsa; onu gizlemek, hakir görmemek, yermemek, vermediği vakitte de vermedi diye aleyhinde bulunmamak, verdiğini hem yalnız iken ve hem de başkalarının yanında iken büyük görmek teşekkürün tamamındandır. Veren'in vazifesi, verdiğini azımsamak, alanın vazifesi ise; verileni büyük görüp minnet etmektir. Çünkü verenin, zâten verdiğini azımsaması başka cepheden, alanın onu büyük görmesi ise başka cephedendir. Veren için kârlı olan küçümseyici, alan için kârlı olan bunun aksine büyütücü sebepleri düşündürmektedir. Böylece her iki taraf da kendine düşen vazîfeyi yapmış ve tenakuza düşmemiş olurlar. Bütün bunlar, nîmetin Allah'tan olduğunu bilmeğe de aykırı değildir. Çünkü vâsitayı «vâsita» olarak kabûl etmemek cehâlettir. Münkir ise vâsitayı «asıl» olarak kabûl edendir.

3 — Üçüncü vazîfesi, aldığına dikkat etmektir. Eğer aldığı helâl değilse ondan sakınmalıdır. Zîra Allahu Teâlâ :

«وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ»

«Her kim Allah'tan korkar ve takvâ üzere bulursa, Allah onun için bir çıkacak ve sıkıntıdan kurtaracak çıkış yolu ihsân eder. Ummediği yerden onu rızıklandırır.» (65 - Talâk: 2, 3).

Harâmdan kaçınan kimseye, Allahu Teâlâ helâlden kapı açar. Zâlim milletten, zalimlerin askerlerinden, Sultanların âmillerinden (haraç toplayan memurlarından) ve kazancının çoğu haram olanlardan, sadaka almamalıdır. Ancak çok daraldığı ve verilen malın muayyen bir sâhibi bilinmediği zamân, ihtiyâcı kadar almağa müsaade vardır. Çünkü şer'î hükümlere göre bu gibi malların tasadduku lâzımdır. Nitekim 2. ciltteki "Helâl ve Haram" kitâblarında bu husûsları izah edeceğiz. Şübhesiz bu gibi parayı kabûl etmek, helâlini bulmaktan âciz kalındığı vakittir. Binaenaleyh bu parayı almakla da zekât almış olmaz. Çünkü haram para, verenin zekâtına sayılmaz.

4 — Dördüncü vazîfesi, aldığı miktarda şübheli kısımdan kaçınmalı. Ancak kendisine mübah olan miktarı almalı. Şâyet sadaka almağa ehliyetli değilse, yâni saydığımız sekiz sınıftan birisine dahil de-

gölse, hiç almamalıdır. Eğer azat olmak veya borcundan kurtulmak için alıyorsa, ödeyeceği miktardan fazlasını almamalıdır. Eğer zekât işlerinde çalışıyorsa (Âmil ise) emsâlinde fazlasını almamalı, hattâ verilenin fazlasını iade etmelidir. Çünkü verilen, verenin malı değil ki fazlayı teberrü etmiş olabilsin. Eğer yolcu ise, yerine varıncaya kadar kendisine lâzım olan yiyecek, giyecek ve vâsita parasından fazlasını yine almamalıdır. Muharib ise, ancak gazâ için muhtâç olduğu binek, silâh ve yiyeceğini, kendi kanaatiyle hesap eder alır, fazlasını almaz. Yolcunun azığı da kanâatine göredir, bunlar için muâyyen bir miktâr yoktur. Bütün bunlarda vera', yâni şübhe vereni bırakıp şübhe vermeyene bakmaktır. Eğer, miskin olarak zekât alıyorsa, evvelâ ev eşyasına, elbise ve kitâblarına baksın. Şâyet bunlardan muhtâç olmadığı varsa veya kalitesi daha düşük olan ile geçinebilirse hemen fazlasını satsın iyisini âdisiyle değiştirip, bu sûretle geçimini temin etsin. Bütün bunlar kendi içtihadı ile bilinir. Burada bir zâhirî taraf var ki bununla sadakaya müstahak olduğu, bir de bâtinî tarafı vardır ki bununla da sadakanın kendisine haram olduğu anlaşılır. Bunların ikisi ortası var ki sadakanın kendisine helâl veya haram olması bakımından şübhelidir. Kuru etrafında görülen malın, koruya düşme ihtimali kuvvetli olduğu gibi şübheli şeylere yaklaşmanın harama girmesi de aynı şekilde kuvvetlidir. Bütün bu husûslarda itimat, alan kimsenin sözüdür.

Muhtâcların ihtiyâclarını takdir ve tesbitte, genişlik ve darlık bakımından pek çok takdirler vardır. Vera' sâhibleri imkân nisbetinde ihtiyâç sahasını daraltmağa gayret ederler. Dîninde müsamaha gösterenler ise bu kapıyı genişletir ve hattâ şeri'atın kabûl etmediği bir sürü ihtiyâç kapıları açar.

Muhtâç olduğu tahakkuk edince, a'zâmî bir senelik ihtiyâcından fazlasını almamalıdır. Bu, ruhsatın son haddidir. Çünkü bir sene sonra tekrar zekât verilecektir. Peygamber Efendimiz de (bâzı zevceleri için) bir senelik nafaka temin etmiştir (Buhârî, Müslim, Hazret-i Ömer'den rivâyet etmişlerdir). Bir aylık ve hattâ bir günlük nafaka ile yetinmekse, takvâya daha yakındır.

ZEKÂT VE SADAKADAN ALINACAK MİKTAR HUSÛSUNDA ÂLİMLERİN GÖRÜŞÜ

Zekât ve sadakadan alınacak miktarda ulemanın fetvaları muhtelifdir. Bir kısmı, zekât ve sadakadan ancak yirmidört saatlik nafaka alınabilir demiş ve Sehl b. Hanzaliyye'nin rivâyet ettiği:

«إِنَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ السُّؤَالِ مَعَ الْغِنَى فَسُئِلَ عَنْ غِنَاهُ
فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: غَدَاؤُهُ وَعَشَاؤُهُ»

«Peygamber Efendimiz, zenginlere dilenciliği yasak etmiştir. Zenginliğin derecesi kendisinden sorulunca, sabah ve akşam yiyeceği, bir gün bir gecelik nafaka.» (717) diye cevâb verdiği bu hadis ile dâvalarına delil getirmişlerdir. Bir kısmı da, zengin oluncaya kadar alır demişlerdir. Delil olarak da zenginliğin derecesi zekât nisabına mâlik olmaktır. Çünkü Allahu Teâlâ zekât vermeyi zenginlere borç etmiştir. Aynı zamanda zekât alan, hem kendisi hem de aile efradının her birerleri için nisaba mâlik oluncaya kadar zekât alabilir, dediler. Diğer bir kısmı da, zenginliğin derecesi elli dirhem gümüş veya bunun değerinde altındır, dediler. Nitekim İbn Mes'ûd'un Peygamber Efendimizden rivâyetinde :

«مَنْ سَأَلَ وَلَهُ مَالٌ يُغْنِيهِ جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَفِي وَجْهِهِ خُمُوشٌ»

«Zengin olduğu hâlde dilencilik eden kıyâmet gününde yüzü terc batmış olduğu hâlde mahşer yerine gelir.» (718) buyurmuştur.

Zenginliğin derecesi nedir? diye sorduklarında, «elli dirhem gümüş veya bu değerinde altındır» buyurdular. Bazıları hadisin râvisi kuvvetli değil dediler. Başkaları da zenginliğin derecesi, kırk dirhemdir dediler. Bunların delilleri de Atâ Bin Yesar'ın münkati olarak Peygamber Efendimizden :

«مَنْ سَأَلَ وَلَهُ أُوقِيَّةٌ فَقَدْ أَلْحَفَ فِي السُّؤَالِ»

«Kırk dirhemli olduğu bâlde dilencilik eden, dilencilikte ısrar etmiş olur.» (719) rivâyet ettiği hadistir.

Diğer bazıları da çok müsâmaha ederek, ömrü boyunca kendisini ihtiyaçtan kurtaracak âlet ve edevat almağa yetecek kadar veya

(717) Ebû Davud.

(718) Sünen sâhibleri. Tirmizi'de 645 numaralı hadis.

(719) Ebû Davud ve Nesefi.

ticaretle iştigal etmek için lüzumu kadar para alabilir. Zira zengin, bu gibilerdir, dediler. Nitekim Hazret-i Ömer (R.A.) «Verdiğiniz adamı zengin edin» buyurmuştur. Hattâ bâzılarına göre, fakirleşen kimse, eski hâline gelebilmesi için onbin dirhem de olsa zekât alabilir. Ancak itidal haddini aşmamalıdır. Ebû Talha (El-En-sarî) bostanında namâz kılarken dala konan bir kuş kendisini meşgul etti ve kaç rekât kıldığını şaşırdı. Bu esnâlarda idi ki «Sevdiğinizi infak etmeden, iyilerden olamazsınız» meâlindeki âyet-i celile nâzıl oldu. Çok kıymetli olan bu bahçesini sadaka olarak verdiği ve (Peygamber Efendimizin bu sadakayı istediği şekilde kullanabileceğini) söyleyince Peygamber Efendimiz:

«إِجْعَلْهُ فِي قَرَابَتِكَ فَهُوَ خَيْرٌ لَّكَ»

«Bunu akrabalarına ver. O senin için daha hayırlıdır.» (720)

buyurdu. O da geniş ve kıymetli olan bu hurma bahçesini akrabaları olan Hessian ile Ebû Katâde'ye verdi. Hazret-i Ömer (R.A.) de yavrusu ile beraber deveyi bir bedeviye sadaka olarak vermiştir. Bu anlatıklarımız bu husûsta örnek olan rivâyetlerdir.

Bir gün bir gecelik nafakaya ve kırk dirhem miktarı kadar azaltma mes'elesine gelince; bu miktarın tâyini dilenciliğin ve kapılarda dolaşmanın kerâhetini anlatmak içindir. Bu kadar varlığı olanın (veyâ kazanabilen kimsenin) dilenmesi yasaktır. Bunun için başka bir hüküm var (yâni dilenciliğin nisabı ayrı, zekât almanın nisabı ayrıdır). Bu en aşağı derecedir. Irak âlimlerinin dediği gibi, ömrü boyunca kendisini besleyecek derecede birden zekât almak da zayıf ihtimal ve aynı zamanda israfa yakındır.

İtidale en yakın olan bir senelik nafakayı almaktır. Bunun fazlasını almak tehlikelidir. Azında da darlık vardır. Görüldüğü gibi bu husûslarda şeri'atın kesin bir hükmü yok, rivâyetler muhtelifdir.

Bunun için müçtehd, bunlardan dilediği ile hüküm verebilir. Ama haramdan kaçınanlar da Peygamber Efendimizin:

«إِسْتَفْتِ قَلْبَكَ وَإِنْ أَفْتَوَكَ وَأَفْتَوَكَ»

«Her ne kadar sana [ruhsat için] fetva verseler de [Bu kısım iki def'a tekrar ettiler.] sen kalbine danış.» (721) buyurduğunu hatırla-

(720) Namâz bahsinde geçmiştir.

(721) İlim bahsinde geçmiştir.

malıdır. Nitekim yine Peygamber Efendimiz «Günâh, kalbin çarpması, sükûn bulmamasıdır» buyurmuştur. Bir şey alacağı zamân Allah'tan korkmalı şübheli şeylere yaklaşmamalı, zâhir ulemasının fetvalarına dayanarak çareler aramamalıdır. Çünkü onların fetvalarında bazı zarûrî kayıtlar, tahminler ve şübheye düşmek gibi tehlikeler vardır. Şübhelerden sakınmak dindarların tabiatı ve âhiret yolcularının âdetleridir.

5 — Beşinci vazife, zekâtı alan, verene ne kadar zekât vereceğini sormalı. Azamî sekizde birinden fazlasını almamalıdır. Çünkü zekât müstereken ve mütesavliyen sekiz sınıfın hakkıdır (Hanefilere göre bütün zekâtını bir sınıfa verebilir). Sekizde biri de kendi sınıfından üç kişiye göre almalı, yâni onu da müsavi olarak üç parçaya bölmelidir. Çoklarının bunu sorup öğrenmesi vâcibtir. Çünkü pek çoğu ya bilmedik veya aldırış etmeden bu usûle riâyet etmezler. Böyle bir ihtimal olmadığı zamân, sormağa da lüzum kalmaz. İnşaaallah «Helâl ve Haram» kitâbında, sorulması lâzım gelen ve haram ihtimali olan şeyler tafsilâtıyla izah edilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÂB

BU BÂB NÂFİLE SADAKALAR VE BUNLARIN FAZİLETLERİNE DAİRDİR

Sadakanın fazileti:

Peygamber Efendimizin hadisleri :

«تَصَدَّقُوا وَلَوْ بِتَمْرَةٍ فَإِنَّهَا تَسُدُّ مِنَ الْجَائِعِ وَتُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا
يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ»

«Bir hurma da olsa sadaka verin. Çünkü o bir hurma açlığı giderir, su ateşi söndürdüğü gibi hataları da söndürür, yok eder.» (722)

«إِنَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فَبِكَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ»

«Bir hurmanın yarısıyle bile olsa cehennem ateşinden korunun, onu da bulamazsanız tatlı ve güzel söz ile.» (723)

«مَا مِنْ عَبْدٍ مُسْلِمٍ يَتَصَدَّقُ بِصَدَقَةٍ مِنْ كَسْبٍ طَيِّبٍ وَلَا يَقْبَلُ اللَّهُ
إِلَّا طَيِّبًا إِلَّا كَانَ اللَّهُ آخِذًا بِيَمِينِهِ فَيُرَبِّيهَا كَمَا يُرَبِّي أَحَدُكُمْ
فَصِيلُهُ حَتَّى تَبْلُغَ التَّمْرَةُ مِثْلَ أَحَدٍ»

«Kim helâl kazancından — Allah helâl ve temizi kabûl eder — bir sadaka verirse, Allah onu kabza-i kudretiyle alır. Sizden birinizin de-

(722) İbnü'l - Mübarek «Zühde»ünde.

(723) Buhâri ile Müslim, Adiyy b. Hatem'den.

ve yavrusunu hüyüttüğü gibi, bir hurmayı Uhud Dağı kadar büyütür. [Ve kıyâmet günü sâhibine teslim eder.]» (724)

Ebû'd-Derdâ'ya hitaben :

«إِذَا طَبَخْتَ مَرَقَةً فَأَكْثِرْ مَاءَهَا ثُمَّ انْظُرْ إِلَى أَهْلِ بَيْتٍ مِنْ جِيرَانِكَ
فَأَصِيبُهُمْ مِنْهُ بِمَعْرُوفٍ»

«Çorba pişirdiğin vakit suyunu çok koy ve komşularına bak, onlara [muhtâç olanlara] ondan ver.» (725)

«مَا أَحْسَنَ عَبْدُ الصَّدَقَةِ إِلَّا أَحْسَنَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْخِلَافَةَ عَلَى تَرْكِتِهِ»

«Kim ki sadakayı güzelleştirir, yani helâlinden, gönlü coşarak güler yüz ve tatlı sözle verir ve vermekte acele ederse, Allahu Teâlâ da onun vereselerini güzelleştirir. Yâni evlâdını âfetten muhafaza eder.» (726)

«كُلُّ امْرِئٍ فِي ظِلِّ صَدَقَتِهِ حَتَّى يُقْضَى بَيْنَ النَّاسِ»

«[Kıyâmet günü] hesap görülünceye kadar herkes sadakasının gölgesinde olacaktır.» (727)

«الصَّدَقَةُ تَسُدُّ سَبْعِينَ بَابًا مِنَ الشَّرِّ»

«Sadaka, yetmiş şerrin kapısını kapatır.» (728)

«صَدَقَةُ السَّرِّ تَطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ عَزَّ وَجَلَّ»

«Gizli sadaka, aziz ve celil olan Allahu Teâlâ'nın gadabını teskin eder.»

(724) Buhâri, Tirmizî'de 656 numaralı hadis.

(725) Müslim.

(726) İbnü'l-Mübârek «Zühde»ünde.

(727) İbn Hibban.

(728) İbnü'l-Mübârek, Enes'den.

«مَا الَّذِي أُعْطِيَ مِنْ سِعَةٍ بِأَفْضَلِ أَجْرٍ مِنَ الَّذِي يَقْبَلُ مِنْ حَاجَةٍ»

«Varlıkta veren, darlıkta alandan ecren daha faziletli değildir.» (729)

Çünkü o da nefsini ölümden koruyacak, hele bu vaziyete düşenin alması ve hattâ dilenmesi boynuna borçtur. Belki de Resûl-i Ekrem Efendimiz burada yalnız dini işleriyle meşgul olmak niyetiyle sadakayı alan muhtaçları kasdetmiştir. İşte ancak bu gibi fakir, dini ihtiyacını gidermek için kendisine veren zengine ecirde müsavî olmuştur. Bir def'a Peygamber Efendimize şöyle soruldu :

«أَيُّ الصَّدَقَةِ أَفْضَلُ ؟ قَالَ : أَنْ تَصَدَّقَ . وَأَنْتَ صَحِيحٌ شَحِيحٌ تَأْمُلُ الْبَقَاءَ وَتَخْشَى الْمَفَاقَةَ وَلَا تُنْهَلُ حَتَّى إِذَا بَلَغْتَ الْحُلُقُومَ قُلْتَ لِفُلَانٍ كَذَا وَلِفُلَانٍ كَذَا وَقَدْ كَانَ لِفُلَانٍ»

«Hangi sadaka daha faziletlidir? Resûl-i Ekrem : Sıhhatli, malına hevesli, yaşanmayı umar, fakirlikten korkar olduğun hâlde [verdiğin saduktur]. Sakın can boğaza gelene kadar bekleme de o zaman bu falancının, şu filâncaya diye vasiyete başlarsın, halbuki hepsi verese-ye intikal etmiştir.» (730)

«أَنْفَقَهُ عَلَى نَفْسِكَ، فَقَالَ إِنَّ عِنْدِي آخَرَ، قَالَ : أَنْفَقَهُ عَلَى رَوْحِكَ، قَالَ إِنَّ عِنْدِي آخَرَ، قَالَ : أَنْفَقَهُ عَلَى وَلَدِكَ، قَالَ إِنَّ عِنْدِي آخَرَ، قَالَ : أَنْفَقَهُ عَلَى خَادِمِكَ، قَالَ إِنَّ عِنْدِي آخَرَ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْتَ أَبْصَرُ بِهِ»

«Bir gün Peygamber Efendimizin Ashâbına :

(729) İbn Hibban «Zunfârda.

(730) İbnü'l-Arâ ile Müslim, Ebû Hürayre'den.

- "Sadaka verin". Bir kişi :
- Bende bir Dinar var. Peygamber Efendimiz :
- "Onu kendine harca". Adam :
- Bende bir daha var. Peygamber Efendimiz :
- "Onu hanımına ver". Adam :
- Bende bir daha var. Peygamber Efendimiz :
- "Onu çocuğuna ver". Adam :
- Bende bir daha var. Peygamber Efendimiz :
- "Onu hizmetçine ver". Adam :
- Bende bir daha var. Peygamber Efendimiz :
- "Onu vereceğin yeri sen daha iyi bilirsin".» (731) buyurdu.

«لَا تَحِلُّ الصَّدَقَةُ لِأَلِ مُحَمَّدٍ إِنَّمَا هِيَ أَوْ سَاخِ النَّاسِ»

«Sadaka (ve zekât) Hazret-i Muhammed'in Ehl-i Beytine helâl değildir. Çünkü o ancak insanların (mallarının) kiridir.» (732) buyurdu.

«رُدُّوا مِذْمَةَ السَّائِلِ وَلَوْ بِمِثْلِ رَأْسِ الطَّائِرِ مِنَ الطَّعَامِ»

«Kuş başı kadar bir yiyecek ile de olsa, isteyicinin sizi yermesini bertaraf edin [onu susturun].» (733)

«لَوْ صَدَقَ السَّائِلُ مَا أَفْلَحَ مِنْ رَدِّهِ»

«Sâil (dilenci) sadık olup cidden muhtâc hâlde ise, onu kovan felâh bulmaz.» (734) buyurmuştur.

H z. İ s a : «İsteyiciyi eli boş geri çeviren eve, bir hafta melekler uğramaz» buyurmuştur. Peygamber-i Zîşan Efendimiz, iki husûsta, kimseden yardım talep etmezdi. Biri, geceleyin kullanacağı abdest su-

(731) Ebû Dâvud ve Nesai.

(732) Müslim, Muttalib b. Rebia'dan.

(733) Ukayli «Zuafanda.

(734) Ukayli «Zuafanda.

yunu kendi eliyle hazırlar, diğeri miskine sadakayı bizzat kendi eliyle verirdi. Peygamber Efendimiz bir hadisinde :

«لَيْسَ الْمِسْكِينُ الَّذِي تَرُدُّهُ التَّمْرَةُ وَالتَّمْرَتَانِ وَاللَّقْمَةُ وَاللَّقْمَتَانِ
إِنَّمَا الْمِسْكِينُ الْمُتَعَفِّفُ، اقْرَأُوا إِن شِئْتُمْ لَا يَسْأَلُونَ النَّاسَ الْحَافَاءَ»

«Miskin dediğin, bir hurma iki hurma, bir lokma iki lokma verip başından savdığın kimseler değildir. Asıl miskin, iffet sâhibi olup kapılarda dolaşmayan yoksullardır. İsterseniz “insânlardan ısrar ile istemezler” meâlindeki âyet-i celileyi okuyun.» (735) buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz :

«مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَكْسُو مُسْلِمًا إِلَّا كَانَ فِي حِفْظِ اللَّهِ عِزًّا وَجَلًّا
مَا دَامَتْ عَلَيْهِ مِنْهُ رُقْعَةٌ»

«Kim bir müslümâna bir elbise giydirirse, o elbiseden o fakir üzerinde bir yama kaldığı müddetçe elbiseyi giydiren, aziz ve celil olan Allahu Teâlâ'nın himayesindedir.» (736) buyurmuştur.

SADAKANIN EHEMMİYETİNİ BİLOİREN İSLÂM BÜYÜKLERİNİN SÖZLERİ

Urve bin Zübeyr anlatıyor : «Hazret-i Âişe, başörtüsü yamalı olduğu hâlde elli bin (dirhem) sadaka vermiştir.» Mucâhid,

Allahu Teâlâ'nın :

«وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَى حُبِّهِ مِسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا»

«[Yemeğe olan] sevgi [lerince ve iştahlarına] rağmen miskini, yetimi, esiri doyururlar.» (76 - İnsânî: 8) âyet-i celilesinin «Alâ hubbihi» tefsirinde «yemeğe istekleri olduğu hâlde yedirirler» demiştir.

(735) Buhârî ile Müslim, Hz. Âişe'den. Buradaki âyet Bakara sûresi 273 üncü âyetten bir kısımdır.

(736) Tirmizî.

Hazret-i Ömer (R.A.) duâsında :

«اللَّهُمَّ اجْعَلِ الْفَضْلَ عِنْدَ خِيَارِنَا ؛ لَعَلَّهُمْ يَعُودُونَ بِهِ عَلَى
ذَوِي الْحَاجَةِ مِنَّا»

«Allahım! Fazla serveti, hayırlı olanlarımıza ver. Umulur ki onlar da bizden olan ihtiyâç sâhiblerine yardım ederler.» derdi.

Ömer Bin Abdülâziz : "Nâmâz, seni yolun yarısına; oruç, tam Melikin kapısına iletir. Sadaka ise, melikin huzuruna çıkarır." demiştir.

İbn Ebî Ca'd : "Sadaka, yetmiş kötülük kapısını kapatır. Gizli verilen sadakalar âşikâre verilen sadakalardan yetmiş derece üstündür, aynı zamanda yetmiş şeytânın çenesini susturur." İbn Mes'ûd (R.A.) "Geçmiş zamanlarda bir kişi yetmiş sene ibâdet ettikten sonra işlediği bir zîna ile bütün ameli mahvoldu, sonra tesadüf ettiği bir miskine bir çörek verdi bu sâyede Allahu Teâlâ kendisini mağfiret etti ve ibâdetlerini iade etti." buyurmuştur.

Lokman oğluna tavsiyelerinde : "Oğlum! Bir hata işlediğinde hemen akabinde sadaka ver" demiştir. Yahya Bin Muaz : «Sadakadan ma'ada ağırlıkta dünyâ dağlarına denk gelecek hiç bir "dane" düşünmem» demiştir. Abdülâziz Bin Ebî Revad diyor ki, üç şeyin Cennet hazinelerinden olduğu söylenir :

«1. Hastalığı gizlemek, 2. Sadakayı gizlemek, 3. Elem ve kederleri gizlemek.» Bu söz, Peygamber Efendimize istinaden, müsnet olarak da rivâyet edilmiştir. Hz. Ömer Bin Hattab (R.A.) "Ameller birbirine karşı, ben daha makbûlüm diye övündü; fakat sadaka, sizin en faziletliniz benim" demiştir.

Abdullah Bin Ömer (R.A.) şeker tasadduk eder ve Allahu Teâlâ'nın :

«لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ»

«Sevdiğiniz [mal] den infak etmedikçe iyilerden olamazsınız.» (3-Ai-i İmrân: 92) âyetini okur, Allahu Teâlâ bilir ki benim en çok sevdiğim şekerdir derdi. Nehai de "Allah rızası için infak edeceğim şeyin kusurlu olmasını istemem" derdi. Übeyd Bin Ümeyr : "İnsanlar kıyâmet günü en çok açlık, en şiddetli susuzluk ve en büyük çıplaklık içinde haşrolacaklar, ancak Allah için yedireni, Allah do-

yuracak, Allah için içireni Allah içirecek ve Allah için giydireni yine Allahu Teâlâ giydirecektir." demiştir. Hasan-ı Basrî "Allahu Teâlâ dileseydi hepinizi zengin eder, aranızda fakir bulunmazdı. Fakat (bâzınızı zengin bâzınızı fakir etmekle) sizleri birbirinizle imtihan ediyor." buyurmuştur. Şa'bî: «Fakirin sadakaya ihtiyâcından fazla kendisinin sadaka sevâbına muhtâc olduğunu bilemeyen zengin, sadakasını iptal etmiş ve ecrini kaybetmiştir.» buyurdu. (İmâm Mâlik: "Sebil olarak dağıtılan ve câmilerde sadaka olarak verilen sülardan, zenginlerin dahi içmesinde bir mahzur görmem. Çünkü bu gibi sular, yalnız yoksullar için değil, susamış olan herkes için sebil dağıtılır." demiştir.

Hasan-ı Basrî, câriye satan bir tellâla :

— Bu câriyeyi bir veyâ iki dirheme satar mısın? diye sordu.

Tellâl :

— Hayır veremem. Hasan-ı Basrî :

— Veremezsen uğurlar olsun. Bilmelisin ki Allahu Teâlâ bir pula, bir lokmaya, (ufak bir sadakaya) bir huri vermeye razıdır, demiştir.

ZEKÂT VE SADAKAYI GİZLİ VE ÂŞİKÂRE VERMENİN BEVÂNİ

İhlâs arayanların görüşleri bu husûsta ihtilâf etmiştir. Bâzıları gizli vermenin, diğer bâzıları da âşikâre vermenin daha efdal olacağına meyl etmişlerdir. Biz her birindeki mânâ ve âfetlere işaret edelim sonra da bu husûsta hak olanın yüzünden perdeyi kaldıralım ve doğrusunu açığa çıkaralım :

Zekât ve sadakayı gizli vermenin mânâları :

Zekât ve sadakayı gizli vermekte beş mânâ vardır :

1 — Sadaka alanın gizli kalmasına sebep olur. Âşikâre verirse, alan da âşikâre alacağına göre, şeref ve haysiyeti rencide edilecek ve ihtiyâc içinde bulunduğu açığa çıkacak, bilmeyenlerin zengin zannettiği ve makbûl olan iffet ve kapalılık kaybolacaktır.

2 — Sadakayı gizli vermek, (vereni de) alanı da insânların diline düşmekten ve sulzanlarına kapılmaktan kurtarır. Çünkü insânlar birbirlerini çekemez. Zengin olduğu hâlde aldı veyâ hakkından fazla aldı deyip aleyhinde dedikodu yaparlar. Haset, sulzan ve gıybet gibi büyük günâhlara yol açar. Binaenaleyh sadakayı gizli verip insânları bu gibi günâhlardan korumak evlâdır.

Ebû Eyyûb-i Sahtiyânî "Ben komşularımın hasede kapılmalarından korkarak yeni elbise giymem" demiştir. Zâhîdin biri "Komşularımı, bunu nereden buldu ve kim verdi diye sulzanna kapı"

mamaları için, bir çok şeyleri kullanmaktan vazgeçtim" demiştir. İbrâhim et-Teymî'ye, giydiğin gömleği nereden aldın? diye sorduklarında; bu gömleği bana kardeşliğim Hayseme vermiştir. Eğer bana verdiğini ailesinin bilmediğini bilseydim, bu gömleği giymezdim, demiştir.

3 — Amelini gizlemek bakımından zekât ve sadakayı verene bir yardımdır. Zira gizli infak, âşikâre infaktan daha fazîletlidir. Sadaka ve iyiliğin tamamlanmasına yardım etmek de sadaka ve iyiliktir. Sadakayı gizlemek, ancak yalnız iki kişi yâni veren ve alan arasında kalmasıyla mümkündür. Hiç biri açıklamayacaktır. Çünkü, birisi söylerse meydana çıkar.

Adamın biri âlimin birine, açıkda bir şey verdi. Âlim kabûl etmedi. Başka birisi aynı zâta, gizli bir hediye verdi, bunu kabûl etti. Sebebi kendisine sorulduktâ, bu zât sadakanın usûline riâyet ederek gizli verdiği için kabûl ettim, ötekisi nezaket kaidelerine riâyet etmediğinden onun sadakasını reddettim, diye cevâb verdi. Yine adamın biri, sofinin birisine âşikâre bir sadaka verdi. Sofi sadakayı reddetti. Adam :

— Allahu Teâlâ'nın sana gönderdiğini neden reddediyorsun? dedi. Sofi :

— Sen Allah için olan şeyde yalnız Allah ile yetinmedin, onu âşikâre verip gösteriş etmekle başkasını da bu işe ortak ettin. Ben de yaptığın bu şirki sana iade ettim, dedi.

Yine adamın biri ârifin birine, aleni bir hediye verdi, ârif almadı. Aynı adam aynı hediyeyi gizli verince ârif kabûl etti. Adam bunun sebebini sorunca, ârif, sen onu âşikâre vermekle riâyâ etmiş olman bakımından Allah'a isyân ediyordun, ben de sana yardımcı olamazdım. Gizli vermekle (yalnız Allah rızasını kasdetmiş olman bakımından) Allah'a itaat etmiş oluyordun, sadakanı kabûl etmekle bu iyliğinde ben de sana yardımcı oldum, demiştir.

Süfîyân-ı Sevrî: «Verenlerin söylemeyeceğini ve kimseye açmayacaklarını bilseydim, ben de sadakalarını kabûl ederdim» demiştir.

4 — Âşikâre sadaka almakla zelil ve hakir olmak vardır. Halbuki Müslümâna zillet yakışmaz. Bâzı âlimler gizli verilen sadakayı alır, âşikâre verilen almazlardı. Âşikâre verileni almak, ilme hakaret ve sâhibine zillet olduğu için ilmi ve âlimi alçaltıp, dünyâlığı yükseltmeyiz derlerdi.

5 — Sadakayı gizli almakta ortaklık şübhesinden kaçınmak vardır. Çünkü Peygamber Efendimiz :

«مَنْ أَهْدَىٰ لَهُ هَدِيَّةٌ وَعِنْدَهُ قَوْمٌ فَهُمْ شُرَكَاءُ فِيهَا»

«Kendisine hediye verildiği vakit yanında bulunanlar o hediyede ortaklardır.» (737) buyurmuştur.

Verilenin altın, gümüş olması, onu hediyeelik vasfından çıkarmaz. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«أَفْضَلُ مَا يُهْدَى الرَّجُلُ إِلَى أَخِيهِ وَرِقًّا أَوْ يُطْعِمُهُ خُبْزًا»

«Kişinin kardeşine vereceği hediyein en makbûlü, gümüş vermek veya ekmek yedirmektir.» (738) buyurmuştur.

Bu hadis-i şerif ile gümüşü başlı başına bir hediye saymıştır. Âşikâre verilen, mekrûhtur. Ancak iki tarafın rızasıyla olursa zarar vermez. Buna rağmen yine şübheden hâli değildir. Fakat gizli verilirse bütün bu şübheler ortadan kalkar.

Sadakayı âşikâre vermenin mânâları :

Sadakayı âşikâre vermekte dört mânâ vardır :

1 — Sadakayı açıklamak daha makbûldür. Çünkü kişinin, doğruluk ve ihlâsına delil ve hem de riyâdan salımdır.

2 — Sadakayı âşikâre almakda, rütbe ve mevkii düşürmek zillet ve meskeneti açığa çıkarmak kibirden uzaklaşmak, bunlardan müstağni olduğunu iddia etmek ve insânların gözünden düşmek gibi hâller vardır.

Âriflerden biri talbesine, sadaka alıyorsan her hâlde âşikâre al; çünkü sen iki sınıftan kendini kurtaramazsın: Birisi, sadaka alıyorsun diye gözünden düşeceğin kimsedir, zâten dininin selâmeti ve âfetlerden muhafaza olman bakımından senin istediğin de budur. Diğeri de, âşikâre almak ile sana karşı sadakatını artırdığın kişidir, zâten kardeşinin senden istediği de budur. Çünkü onun seni fazla sevmesi ve sana fazla saygı göstermesiyle sevâbı çoğalır. Onun sevâbının artmasına sebep olman bakımından sen de me'cur olursun, demiştir.

3 — Ârifler ancak ve ancak aziz ve celil olan Allahu Teâlâ'ya baktıkları ve başkalarına aldırış etmedikleri için, onlara göre gizlilik de âşikârelik de birdir. Vaziyetinin değişmesi bunlar için tevhidde

(737) Ukaylî ve İbn Hibban «Zuafar»da.

(738) İbn Adiyy.

şıktır. Bunun için bazı ârifler, «Aşıkâre verileni reddedip, gizli verileni alan kimsenin duâsına kıymet vermeyiz» demişlerdir. Hazır olsun, gaib olsun, halka iltifat, hâlde noksanlığa delâlettir. Lâyık olan; nazarıları, yalnız vâhid ve terd olan Allahu Teâlâ'ya bağlamaktır.

Hikâye olundu ki: Şeyhin biri müridlerinden birini daha çok seviyor ve bundan diğerleri ağırlanıyordu. Şeyh sevdiği bu müridin üstünlüğünü diğerlerine anlatmak için, her birerlerine birer tavuk verdi ve bu tavukları kimsenin görmeyeceği yerlerde kesin gelin diye emretti. Herkes tavuğu kimsenin görmeyeceği bir dereye kesti geldi. Yalnız o mürid tavuğu canlı olarak getirdi. Şeyh ötekilerine sordu, onlar da kimsenin görmediği yerlerde kesip geldiklerini söylediler. O müride de, sen niçin kesemedin diye sorunca: Siz, kimsenin göremeyeceği yerde kes dediniz, ben nereye gittimse Allah'ım beni görüyordu, onun için kesemedim, diye cevâb verdi. Bunun üzerine Şeyh, işte benim buna meyllimin sebebi budur. Çünkü o Allah'tan başkasına iltifat etmez, yalnız Allah'a bağlıdır, dedi.

4 — Sadakayı âşıkâre vermek, «nimete şükür» sünnetini yerine getirmektir. Nitekim Allahu Teâlâ :

«وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ»

«Rabb'in nimetini söyle, anlat [ifşâ et].» (93 - Duhâ: 11) buyurmuştur. Gizlemek ise, küfrân-ı nimet ve nankörlüktür. Allahu Teâlâ verilen nimeti gizleyenleri yermiş ve cimriler arasına katmıştır. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'de :

«الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبَخْلِ وَيَكْتُمُونَ
مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ»

«Onlar cimrilik ederler, insânlara cimrilik tavsiyesinde bulunurlar, Allah'ın bol nimetinden kendilerine verdiğini gizlerler.» (4 - Nisâ: 37) buyurmuştur.

Peygamber Efendimiz :

«إِذَا أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَى عَبْدٍ نِعْمَةً أَحَبُّ أَنْ تَرَى نِعْمَتَهُ عَلَيْهِ»

«Allahu Teâlâ nîmetini in'âm ettiği kulunda, nîmetinin eserinin görülmelerini sever.» (739) buyurmuştur.

Adamın biri, sâlihlerden bir zâta gizlice sadakasını verdi. Sadakayı alan zât, elini kaldırarak: «Bu dünyâlıktır bunun âşikâre olması daha makbûldür, âhîret işlerinde ise gizlilik daha makbûldür» dedi. Bunun için bâzıları, “size âşikâre bir şey verilince onu alın sonra gizli olarak iade edin” demişlerdir. Nîmete şükretmek, teşvik edilmiştir. Nitekim Peygamber Efendimiz :

«مَنْ لَمْ يَشْكُرِ النَّاسَ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ»

«İnsânlara teşekkür etmeyen, Allahu Teâlâ'ya şükretmemiştir.» (740) buyurmuştur.

Şükür, verilen nîmete bir karşılıktır. Hattâ Peygamber Efendimiz:

«مَنْ أَسَدَى إِلَيْكُمْ مَعْرُوفًا فَكَافَتْهُ فَإِنْ لَمْ تَسْتَطِيعُوا فَأَثْنُوا عَلَيْهِ بِهِ خَيْرًا وَادْعُوا لَهُ حَتَّى تَعْلَمُوا أَنَّكُمْ قَدْ كَافَأْتُمُوهُ»

«Size hür hediye verene siz de mükabelede bulunun eğer buna gücünüz yetmezse mukabelede bulunduğunuza kanaat getirinceye kadar onu medh ü senâ edin ve hakkında hayır duâda bulunun.» (Bu hadis yukarıda geçti) buyurdular.

Muhâcîrler (Mekkeliler) şöyle dediler: Ey Allah'ın Resûlü! Bu Ensâr, yâni Medineliler servetlerini orta ortaya bizimle bölüştü, bize pek çok ikramda bulundular; korkarız ki bizim ecrimizi hep onlar alacaklar! Peygamber Efendimiz :

«كُلُّ مَا شَكَرْتُمْ لَهُمْ وَاثْنَيْتُمْ عَلَيْهِمْ بِهِ فَهُوَ مَكْفَاءٌ»

«Sizin onlara teşekkürünüz ve onları medh ü senâ etmeniz onların ikramlarına karşılıktır.» (741) buyurdu.

(739) Ahmed, İmrân b. Husayn'den.

(740) Yukarıda geçmiştir.

(741) Tirmizî.

H Ü K Ü M

İşte gizli ve âşikâre sadakaların mânâları bunlardır. Bunları öğrendikten sonra, ihtilâfın mes'eledе olmayıp insânların hâl ve vaziyetlerinde olduğunu kolaylıkla anlarsın.

Bu dâvânın yüzünden perdeyi kaldırmağa gelince. Biz kat'i olarak, her hâl ü kârda gizli vermek veyâ âşikâre vermek daha makbûldür diyemeyeceğiz. Çünkü efdaliyet niyetlerin ihtilâfıyla ihtilâf eder. Niyetler de hâl ve şahıslar itibariyle değişir. Lâyık olan şeytânın hilesine, nefsin iğfaline kapılıp aldanmamak ve yanlış yola sapmamak için, ihlâs sâhiblerinin kendilerini murakabe etmeleridir. Gizli ve âşikâre sadaka almanın her iki şeklinde de hile ve aldanma var. Fakat bu aldanma, gizli alınan sadakalarda, âşikâre alınan sadakalardan daha çoktur.

Sadakayı gizli almağı tercihteki aldanma şöyledir. Âşikâre almakta mevki ve derecesinin alçılması, insânların gözünden düşmesi ve kendisine hakaretle bakılması, üstelik verene de, buna in'am ve ihsân ediyor, söylenmesini istememesi gibi sebeplerden, sadakanın gizli verilmesine insân tabiatının meyletmesi bakımındandır. İşte bu hâl, insânın nefsinde mahfuz ve gizli bir hastalık (mikrop) tır. Şeytân bu hastalık vasıtasıyla, yukarıda anlattığımız gibi gizli almanın faydalarını ortaya kor ve gizliliği tercih ettirmeğe çalışır ki (bu gibi bozuk niyetlerle olan gizlilik hiç bir değer taşımaz).

Bütün bunların miyar ve miherengi tek bir şeydir. O da, sadakayı âşikâre almakta duyduğu üzüntü, emsallerinden birisinin âşikâre sadaka almasından yine kendisinin duyduğu üzüntünün aynı olmasıdır. Çünkü eğer gayesi, insânları gıybet, haset ve suizandan korumak ve yâ vaziyetlerinin açığa çıkmasından onları muhafaza etmek veyâ verene gizlilik ile yardımcı olmağı kasdetmek. Veyâ ilmi ayağa düşmekten korumak ise, bütün bunlar, emsâlinin âşikâre aldığı sadakalarda da aynıdır. Eğer başkasının âşikâre sadaka almasından, kendisinin âşikâre sadaka alması daha çok ağırına gidiyorsa, vazîfesi, şeytânın hile ve aldatması olan bu gibi bâtil şeylerden ve mugalâtalardan kaçınmaktır. Çünkü ilmi ayağa düşürmenin mahzuru, «İlim» olması bakımındandır. Yoksa, Ahmed'in veyâ Mehmed'in ilmi olması bakımından değildir. Gıybetin mahzurlu olması, sade Ahmed'in kusurunu açıklaması bakımından değil, herbangi bir şahsın mahremiyetini ifşa etmesi bakımındandır. Bunları güzel düşünebileni, şeytân kolayca aldatamaz. Düşünemeyen, çok amel etse de faydası az olur. (İşte bu anlattıklarımız gizliliğin âfet ve zararlarıdır).

Sadakanın izharına gelince, insân tabiatının buna meyletmesi sa-

dakayı verenin gönlünü hoş etmesi, başkalarını da aynı yardıma teşvik etmesi ve son derece medh ü senâ ettiğini etrafa duyurmakla sadaka verenlerin dâima onu arayıp bulmalarını sağlaması bakımındandır. İşte bu da bir iç (bâtin) hastalığıdır. Şeytân dindar insanlara ancak bu gibi kötü şeyleri sünnet diye terviç etmekle ifsada yol bulur. Nîmete teşekkür sünnettir. Gizlilik ise riyâyı doğurur, der ve izharında saydığımız faydaları öne sürüp teşvik eder. Bunun mıyar ve mihengi şöyledir: Kendi vazîyetini tetkik eder. Sadakayı verenin veya sadaka vermesini umduğu kimsenin duymayacağı ve bulunmadığı yerde veya medh ü senâdan hoşlanmayıp, sadakalarını gizlice, teşekkür ve medh ü senâ etmeyen kimselere vermeği itiyad edenler arasında da aynı vazîyetini muhafaza ediyor, sadakayı verene teşekkür edip onu medh ü senâ ediyor ve hiç bir fark gözetmiyorsa, teşekkür ve tahdis-i nîmetin sebebi, sünneti yerine getirmektir. Yok eğer fark gözetiyor, zamân ve zemine göre hareket ediyorsa aldanmıştır. Kendisini teşekküre sevkeden kuvvetin sünneti yerine getirmek olduğunu bildikten sonra da dâva bitmiyor. Bu defa verenin hakkını yerine getirmekten gaflet etmemesi lâzımdır. Eğer sadakayı veren övülmeyi sever, yaptığı yardımın insanlar arasında yayılmasını arzu ederse, buna ne teşekkür etineli ve ne de bu adamı övmelidir. Çünkü adamın bu arzusu, kendisine zulümdür. Bunun hakkı ise, bu zulümde ona yardımcı olmamaktır.

Fakat kendisinde övülmek gibi bir iptilâ olmadığını anlayınca, o zamân ona hem teşekkür ve hem de sadakasını izhar eder. Yoksa başka sûretle medhetmez. Bunun için Peygamber Efendimiz, huzurunda medhedilen bir kişi için :

«ضَرَبْتُمْ عَنْقَهُ . لَوْ سَمِعَهَا مَا أَقْلَحَ»

«Boynunu vurdunuz. Eğer medhinizi duysaydı felâh bulmazdı.» (742) buyurdular. Halbuki Peygamber Efendimiz, kendilerini zarar vermeyip daha ziyade hayra teşvik edeceğini bildiği ve tam bir yakine mâlik olduklarına kanaat getirdiği kimseleri de yüzlerine karşı medhetmiştir. Hattâ birisi için :

«إِنَّهُ سَيِّدُ أَهْلِ الْوَبَرِ»

«Muhakkak ki o, Veber ehlinin efendisidir.» (743) buyurdu.

Yine Peygamber Efendimiz, huzûruna gelen Cerir bin Abdullah el-Becellî'nin altına ridasını serdi ve :

«إِذَا جَاءَكُمْ كَرِيمٌ قَوْمٍ فَأَكْرِمُوهُ»

«Bir kavmin büyüğü size geldiği vakit ona ikram edin.» (744) buyurdu.

Yine Peygamber Efendimiz konuşması hoşuna giden bir kişi hakkında :

«إِنَّ مِنَ الْبَيَانَ لَسِحْرًا»

«Bâzı ifadelerde çekicilik var [insânı mesteder].» (745) buyurmuştur.

Yine Peygamber Efendimiz :

«إِذَا عَلِمَ أَحَدُكُمْ مِنْ أَخِيهِ خَيْرًا فَلْيُخْبِرْهُ فَإِنَّهُ يَزِدُّهُ رَغْبَةً فِي الْخَيْرِ»

«Sizden biriniz, dostunun bir iyiliğini bilirse onu, duyursun. Zira bu hâl onu teşvik eder ve iyiliğe olan hevesini artırır.» (746) buyurmuştur. Yine bir hadisinde :

«إِذَا مَدَحَ الْمُؤْمِنُ رَبَّ الْأَيْمَانِ فِي قَلْبِهِ»

«Mü'min medhedtiği zamân, kalbindeki imânı ortal.» (747) buyurmuştur.

(Süfyân) Sevri: «Kendini bilene, insânların onu övmesi zarar vermez.» Yine (Süfyân) Sevri, Yûsuf Bîn Esbat'a, «Sana bir ik-

(743) Taberânî.

(744) İbn Mâce, İbn Ömer'den.

(745) Buhârî, İbn Ömer'den.

(746) Darekutnî.

(747) Taberânî, Usâme b. Zeyd'den.

ramda bulunduğum zaman, senden fazla sevlir ve bunu Allah'tan bir nimet bilirim, sen de bana teşekkür et, böyle olmazsa sen de bana teşekkür etme» demiştir.

Kalbini ıslâha çalışanların, bu anlattıklarımızın inceliklerini düşünmeleri lâzımdır. Bu inceliklere riâyet etmeden yalnız beden ile ibâdet edenler, çıktıkları fuzûlî zahmetten dolayı şeytânın eğlencesi olmaktan ileri geçemezler. İşte bu gibi ilimler hakkında «Ondan bir mes'ele öğrenmek, bir senelik ibâdetten efedirdir.» denmiştir. Çünkü ibâdetin ömrü, bu ilim ile hayat bulur ve bu ilim bilmemekle de ibâdetin bütün ömrü ölür ve muattal olur. Yâni ameli ölür gider.

İhlûsa: Bu ihlûsata en sâlim ve en güzel yol, sadakayı âşikâr almak, ve gizli vermektir. Sadakayı allayıp, süsleyip âşikâre vermek münasib değildir.

Ancak gizlilik ve âşikârelik kendisi için müsavi olacak şekilde ma'rifet bakımından kemâl bulmuş kimseler müstesnadır. Fakat bunlar kibrit-i ahmer denecek kadar az kimselerdir. Bu makamın lâfını yapan çok, ama bu makama yükselen yoktur. Allahu Teâlâ'dan yardım ve tevfik dileriz.

SADAKA VE ZEKÂTTAN, HANGİSİNİ ALMANIN EFDAL OLDUĞU

İbrâhîm Havâs ve Cüneyd-i Bağdadî gibi zâtlar, sadaka almak, zekât almaktan efedirdi dediler. Çünkü zekâtı almakta, miskinleri darlaştırmak vardır. Aynı zamanda belki, zekâtı almak için Kur'ân-ı Kerim'de anlatılan vasıfları da haiz değildir. Fakat sadakalarda genişlik vardır, dediler.

Diğer bir kısmı da zekâtı tereh ettiler. Çünkü zekâtı alan, zekâtı verene bu farızayı yerine getirmek için yardımcı olur. Hattâ eğer bütün miskin ve fakirler zekât almamakta ittifak etse, hepsi günâhkârdır. Çünkü zekât farızasını ifa için, bir rûkûn de fakirlerdir. Aynı zamanda zekât, muhtâç kullarına rızak olarak Allahu Teâlâ'nın farz ettiği bir hak olduğu için zekâtta minnet altına girmek yoktur. Bunun gibi zekât ihtiyâç karşısında alınır, kendisinin muhtâç olup olmadığını bilir (ve ona göre zekâtı alır). Ama sadaka almak böyle değil bâzan dindarlık namıyla sadaka alınır. Çünkü sadakayı veren, fakirlerden ziyâde salih ve âbidleri seçer (zekâtı almakla miskinlere katılmış olur), miskinler arasına katılmak, tevazua yakınlık ve kibirden uzaklaşmaktır. Çünkü insân, bâzan sadakayı hediye olarak da alır ve bu sûretle miskinlerden sayılmayabilir. Ama zekât, alan kimsenin muhtâciyyetine, zillet ve meskenetine delildir.

Bu husûsta sözün doğrusu, şahısların vazîyetine ve niyetine göre efdaliyetin değişmesidir. Eğer zekâta müstahak olduğunda şübhe ediyorsa, zekât alması uygun değildir. Eğer zekât almağa müstahak olduğuna kat'i kanaati varsa, meşrû bir yolda borçlanıp borcunu başka sûretle ödeme imkânı olmıyan gibi, bu adam sadaka veyâ zekâtı almakla da mümeyyiz ise o zamân sadakayı verecek olan zâtın vazîyetine bakar, şâyet bu sadakayı başkasına veremiyecekse, tercihan sadakayı alır. Çünkü zekâta borçlanan, borcunu başka muhtâc olana verecektir. Böyle yapmakla, zenginın hayrını çoğaltmış ve yoksullara genişlik temin etmiş olur. Eğer kendisine teklif edilen bu mal, sadaka olarak ayrılmış ve zekât almakla yoksullara darlık olmayacaksa o zamân muhayyerdir. İster sadakayı tercih eder, isterse zekâtı. Hâl, zamân ve şahıs itibariyle bunların da hükmü farklıdır. İnsânın benliğini en'aniyetini daha çok kıran hâl, zekât almaktır.

Allah'a hamdolsun ki, «Esrarü'z-Zekât» kitâbı O'nun yardımı ve hüsnü tevfiikiyle sona ermiştir. İnşallah bunu «Esrar-ı Savm» kitâbı takip edecektir.

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. (O'na hamdedelim). Efendimlz Muhammed Aleyhisselâma ve bütün nebî Resûllere, yerlerde ve göklerde bulunan mukarreb meleklerle ve Muhammed Aleyhisselâmın âl ve ashâbı üzerine kıyâmete kadar bol, salât ve şelâm ederim. Yalnız Allah'a hamdederim. O bana yeter ve ne güzel muhafızdır.

(İbyâ - Cilt: 1 - Kitâb: 5'in sonu)

www.ihya.org Web Sitesi
İftihar ile Sunar

Web Sitemizde
Online Kurani Kerim Arama Motoru
Kütübü Sitte, Sahih Buhari
Rüya Tabirleri Sistemi
Binlerce Siir ve Sairler
Kamus Projesi
Türkce-Almanca-İngilizce-Hollandaca
Sözlükler

Fazilet Takvimi Arka Yaprak Konulari
Mehmed Emre'nin Eserleri
Muhtasar İlmihal
Muhtasar İslam Tarihi

ve nice ekitaplar, islami bilgiler
yer almaktadır..

**HIZMET MUVAFFAK OLSUN DA,
VARSIN BIZIM YERİMİZ
CAMININ PABUCLUGU OLSUN
(S. H. Tunahan ks.)**

Eser Hakkında
ya da
web sitemiz hakkındaki görüs ve fikirlerinizi
bizimle paylasmak için mutlaka
ziyaret ediniz..

www.ihya.org

www.yakup.info & www.hanci.org